

**NEDERLANDSE
PREDIKANTEN**

GEVANGEN IN KAMPEN

EN/OF

OMGEKOMEN

TIJDENS WO II

Samensteller

Dr. Jan Ridderbos

Ter inleiding

In de eerste jaren na de bevrijding van Nederland werd een eerste beschrijving gegeven van het leed dat ons land was overkomen. Verzuild als de samenleving toen (opnieuw) was, leek het voldoende om de lotgevallen van de eigen groep te beschrijven. Zo verscheen er een rooms-katholiek, een hervormd en een gereformeerd verzetsboek.

In onze tijd hebben we meer behoefte aan omvattende overzichten. Welke aandeel aan het verzet leverde het protestantse volksdeel? Wat was de rol van de predikanten van de verschillende denominaties?

Om de laatste vraag te kunnen beantwoorden, moeten we eerst weten om wie het ging. In dit overzicht wordt een zo'n volledig mogelijk beeld gegeven van Nederlandse predikanten die tijdens de Tweede Wereldoorlog in een (concentratie)kamp terecht kwamen. En van de Nederlandse predikanten die in een (concentratie)kamp of daarbuiten omkwamen.

Bij het samenstellen van een dergelijke lijst, speelt natuurlijk de vraag wie al dan niet opgenomen wordt een belangrijke rol. Recent heeft binnen de Oorlogsgraven Stichting zich een belangrijke beleidswijziging voorgedaan: ook slachtoffers van beschietingen of bombardementen worden voortaan als oorlogsslachtoffer beschouwd. Wij volgen deze lijn.

Het was onze bedoeling om ons te beperken tot de dienstdoende en gepensioneerde predikanten. Zowel binnen de Hervormde als de Indische Kerk bleken echter meer categorieën te bestaan. We hebben de namen overgenomen die we op (semi-)officiële lijsten vonden.

De Nederlandse samenleving was na de bevrijding niet alleen verzuild, maar ook Europa-centrisch. In zijn `Woord vooraf´ deelde de samensteller van het gereformeerde verzetsboek wel mee, dat hij persoonlijk aandacht had willen geven aan de kerken op Java en Sumatra.¹ De door hem gewenste ruimte kreeg hij echter niet.

In dit overzicht halen we dit verzuim in. Anders dan in het vaderland kwamen alle Nederlandse predikanten in voormalig Nederlands Indië, evenals hun gezinnen, in een kamp terecht. We hebben ons daarom beperkt tot die Nederlandse (hulp)predikanten en zendingen die buiten of in een kamp omkwamen.

Juist omdat dit overzicht het eerste in z'n soort is, ligt het voor de hand dat er omissies zijn. We houden ons dan ook zeer aanbevolen voor correcties en aanvullingen.²

Dr. Jan Ridderbos
Assen, najaar 2011

jan.ridderbos@zonnet.nl

¹ Th. Delleman (red.): *Opdat wij niet vergeten*, Kampen 1949, p. 8.

² Bij dit overzicht hoort een onderzoeksarchief dat door het HDC bewaard wordt; in dat onderzoeksarchief is ook aanvullende informatie te vinden, die in dit overzicht niet vermeld wordt.

**NEDERLANDSE PREDIKANTEN,
IN KAMPEN EN/OF OMGEKOMEN TIJDENS WOII**

A.	Nederlandse predikanten in kampen	4
A.a	in Nederland	4
	Polizeiliches Durchgangslager Schoorl	4
	Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort	4
	Schutzhaftlager Vught	6
	Polizeiliches Durchgangslager Westerbork	7
A.b	in West-Europa	7
	Concentratiekamp Bergen-Belsen	7
	Concentratiekamp Buchenwald	8
	Concentratiekamp Dachau	8
	Concentratiekamp Neuengamme	8
	Concentratiekamp Sachsenhausen	9
	Diverse kampen in Duitsland / Polen	9
A.c	in het gijzelaarskamp Buchenwald, bij Weimar	10
A.d	in Haaren en Sint Michielsgestel	10
B.	Predikanten, overleden in kampen of geëxecuteerd	13
B.a	Europa	13
	Recapitulatie	23
B.b	Azië	24
	Persoonsregister	33
	Aanvullingen	36
	Bijlages	53

**A. Nederlandse predikanten³ in kampen⁴
a. in Nederland**

“Direct na de Duitse inval werden in Nederland Duitse rechtbanken ingesteld voor de berechting van verzetsdaden tegen de Duitse overheid. Nederlanders die een tuchthuisstraf opgelegd kregen, werden naar tuchthuizen in Duitsland overgebracht. Wie door een Duits rechtbank een gevangenisstraf opgelegd kreeg, werd opgesloten in een Duitse afdeling van een Nederlandse gevangenis, zoals de beruchte strafgevangenis in Scheveningen (het ‘Oranjehotel’). Hier hebben naar schatting 26.000 tot 30.000 mannen en vrouwen gevangen gezeten ... Spoedig bleek de capaciteit onvoldoende en werden gevangenkampen ingericht waar Nederlandse arrestanten ondergebracht konden worden: Amersfoort, Ommen, Schoorl, Vught en Westerbork.”⁵

**Schoorl, Polizeiliches Durchgangslager
o.a. gijzelaars voor de Antirevolutionaire partij**

Afkortingen	NH	Nederlands Hervormd	Be	Beekvliet, kamp
	GK	Gereformeerd	Sc	Schoorl, kamp
	CG	Chr. Gereformeerd		

Naam	Kerk	geboren op	woonachtig	binnenkomst	vertrek
Bosman, A.J.	NH	05-09-1874	Rijswijk	Sc 04-07-1941	
Douwes, J.	NH	12-08-1900	Den Bosch	Sc 30-06-1941	Sc 22-08-1941
Dijk, prof. dr. K.	GK	22-06-1885	Amsterdam	Sc 08-07-1941	Be 28-10-1942
Kloots, J.J.	NH	31-12-1885	Maassluis	Sc 04-07-1941	
Knoppers, dr. B.	GK	06-10-1883	Amsterdam	Sc 30-06-1941	Sc 22-08-1941
Rietberg, J.H.	GK	25-12-1884	Maassluis	Sc 04-07-1941	Sc 18-09-1941
Ruys, dr. Th.	GK	10-08-1890	Lisse	Sc 30-06-1941	Sc 22-08-1941
Speelman, J.D.	GK	22-04-1880	Nieuwveen	Sc 08-07-1941	Sc-08-1941
Zaal, C. v.d. ⁶	CG	11-04-1893	Lisse	Sc 03-07-1941	Be 20-12-1943

In de herfst van 1941 werd het kamp Schoorl verplaatst naar Amersfoort, waar het grotere *Polizeiliches Durchgangslager* was ingericht.

Amersfoort, Polizeiliches Durchgangslager (Leusden)⁷

Afkortingen	Bapt.	Baptist
	DG	Doopsgezind
	ELK	Luthers
	GG	Geref. Gemeente
	GK	Gereformeerd
	HV	Gereformeerd in Hersteld Verband
	NH	Hervormd
	(B)	op transport naar Bergen-Belsen
	(D)	op transport naar Dachau
	(Dtsl.)	op transport naar Duitsland
	(M)	op transport naar St. Michielsgestel
	(N)	op transport naar Neuengamme
	(S)	op transport naar Sachsenhausen

³ Inclusief hulppredikers.

⁴ Zie Delleman, p. 218 – 237 [68 beschrijvingen, + aanvulling (69-87)]; en Touw II, p. 350 – 367 (124 beschrijvingen). Vele predikanten hebben, soms langdurig, gevangen gezeten in een Huis van Bewaring of gevangenis zonder ooit in een kamp terecht te komen. Het hier geboden overzicht is dus slechts een selectie.

⁵ www.archievenwo2.nl, >kampen en gevangnissen>overig.

⁶ Lid Tweede Kamer namens de ARP, 1933-1958.

⁷ Zie <http://www.kampamersfoort.nl>. En het artikel van George Harinck in G. Harinck & G.J. van Klinken: *Van kansel naar barak*, Zoetermeer (Meinema) 2011.

(Th) op transport naar Theresienstadt
 (V) op transport naar Vught

Naam in vet **overleden in Kamp Amersfoort,⁸ Leusden**

Naam	Kerk	geboren op	werkzaam/ woonachtig	binnenkomst	vertrek
[Apeldoorn, ⁹ J.L. van	NH	26-01-1882	Boornbergum	15-11-1944	17-03-1945 (N)]
Aris, B.J.	NH	22-06-1899	Amsterdam	26-09-1942	13-01-1943 (V)
Bakker, R	GK	12-06-1902	Rotterdam	03-07-1942	23-12-1942
Bank, J.D. van de	NH	27-03-1919	Terneuzen	16-05-1942	12-01-1943 (V)
Barger, G.A.	NH	02-11-1891	Heemstede	19-04-1944	20-05-1944
Barnouw, H.J.	NH	18-11-1878	Woltersum	06-07-1942	06-10-1942
Bavinck, C.B.	GK	21-12-1907	Kampen	06-05-1942	13-10-1942
Beens, E.J.	NH	11-12-1906	Hedel	17-01-1942	10-08-1942
Berg, W.C. van den	NH	21-03-1921	Rotterdam		18-03-1945 (N)
Beversluis, K.A.	NH	10-01-1892	Zutphen	08-10-1942	02-03-1943 (V)
Borgers, P.H.	ELK	21-05-1900	Apeldoorn	09-12-1944	02-02-1945 (N)
Bosch, D.A. van den	NH	23-10-1884	Den Haag	28-10-1941	20-03-1942
Bouman, G.L.	NH	30-09-1899	Hardenberg-07-1942-10-1942 (D)
Buffinga, N.	GK	06-12-1887	Rotterdam		(M)
Croix, A. du	DG	13-10-1910	Winschoten	13-07-1944	14-07-1944 (V)
Deddens, P.	GK	13-01-1891	Groningen	11.07-1942	07-12-1942
Dijk, Jac. van	NH	09-01-1913	Garderen	???	
Dongen, J.C. van	NH	26-07-1907	Lichtenvoorde	11-09-1942	02-03-1943 (V)
(Douma, R.	GK	28-04-1910	Emmerscomp.	31-05-1944	31-05-1944 Assen)
Douwes, J.	NH	12-08-1900	Den Bosch	25-03-1942	17-06-1942
Evert, F.K. van	NH	27-01-1903	Loosduinen	18-09-1942-01-1943 (V)
Geus, G.J. de	NH	03-07-1903	Almelo	13-03-1942	04-06-1942 (D)
Groenewegen, J.B.	NH	11-06-1904	Zwolle	04-05-1942	10-08-1942
Guillaume, F.	GK	26-07-1905	Sneek	27-06-1942	24-08-1942 (D)
Hertog, W.E. den	NH	13-11-1913	Noordwijk 'hout	26-05-1942	26-07-1942 (D)
Hinlopen, M.	HV	02-02-1907	Amstelveen	15-04-1942	28-04-1942 (S)
Houte, G.W. van	GK	02-08-1897	Terneuzen	13-05-1942	14-11-1942
Idema, K.G.	GK	20-10-1905	Delden-Borne	06-04-1942	04-06-1942 (D)
Impeta, dr. C.N. ¹⁰	GK	28-03-1884	Kampen	06-05-1942	14-10-1942
Itterzon, dr. G.P. van	NH	11-12-1900	Den Haag	28-04-1942	22-06-1942
Kapteyn, J.	GK	24-01-1908	Groningen	10-04-1942	28-04-1942 (D)
Kars, J.	GG	03-07-1903	Capelle a/d IJ.	13-07-1942	29-12-1942
Klijn, G.P.	NH	14-03-1907	Aalten	12-05-1944	24-06-1944 (M)
Krop, dr. F.J. ¹¹	NH	02-03-1909	Rotterdam	24-12-1942	16-01-1943
Lieve, H.L. ¹²	NH	26-05-1904	Huizinge	06-07-1942	07-01-1943
Ligthelm, W.C.	NH	04-12-1912	Eext	09-05-1942	13-10-1942
Loo, C.M. van der	GK	25-08-1904	Rijnsburg	01-09-1941	01-11-1941
Meesters, J.Th.	GK	05-07-1901	Doetinchem	11-09-1942	15-10-1942
Molenaar, H.O.	NH	26-04-1905	Halfweg	18-04-1944	10-07-1944
Mudde, Th.J.	NH	10-02-1899	Brummen	19-11-1942	13-01-1943 (V)
Neef, J.B. de	Bapt	22-06-1891	Nw. Pekela-10-1944	08-01-1945 (Dtsl.)
Nijland, T.H.J.	NH	31-03-1905	Ootmarsum	04-04-1942	21-08-1942
Oskamp, A.	NH	03-01-1903	Velp		(Dtsl.)
Otterlo, W.J. van	GK	09-03-1906	Zuidhorn (Gr.)-05-1942-12-1942
Overduin, J.	GK	27-09-1902	Arnhem	04-03-1942	04-06-1942 (D)

⁸ Nadere bijzonderheden hieronder.

⁹ Volgens Touw II, p. 351 zat hij niet in het kamp Amersfoort maar in Leeuwarden.

¹⁰ *Kampteeld en hemelzegen*, Groningen 1946.

¹¹ *Gevangenis en concentratiekamp*, Rotterdam 1945. Zie ook A. Dubois: *De Muren Spreken*, Den Haag (Voorhoeve) z.j., p. 242-247.

¹² *Predikant achter prikkeldraad* (i.s.m. K.R. ter Steege), Nijkerk 1946.

Padt, N.	NH	18-06-1886	Zutphen-12-1942-01-1943 (D)
Pasma, G.A.	NH	02-09-1909	Almen-11-1944	02-02-1945 (N)
Pijlman, E.	GK	26-12-1915	Lopik	29-08-1944	15-12-1944
Ringnalda, A.	GK	02-07-1895	Ermelo	06-03-1945	15-03-1945 (N)
Rottenberg, A.M.J.	NH	25-12-1890	Scheveningen-....-1942-....-1942 (B)
Ruig, P. de ¹³	GK	17-09-1913	Putten	01-10-1944	10-10-1944 (N)
Rutgers, A.R.	NH	06-09-1883	Rotterdam	28-10-1941	14-11-1941 (D)
Rij, C. van	GK	05-12-1915	Eindhoven	28-05-1942	08-07-1942
Rijper, Sj.	GK	12-09-1884	Amersfoort	16-11-1944	28-11-1944
Sietsma, K.	GK	25-08-1896	Amsterdam	14-05-1942	04-06-1942 (D)
Smilde, S.R.	GK	27-09-1906	Delfshaven	04-07-1942	25-08-1942 (D)
Staay, P. van der	NH	22-08-1887	Enter	25-07-1944	09-11-1944 (Dtsl.)
Steege, K.R. ter ¹⁴	NH	08-07-1913	Ten Boer	06-07-1942	07-01-1943
Streefkerk, B.J.A.	GK	19-11-1912	Glanerbrug	17-07-1944	04-09-1944
Streefkerk, J.C.	GK	22-04-1910	Lobith	19-12-1942	13-01-1943 (V)
Strien, P. van	GK	16-11-1902	Groningen	20-06-1942	27-11-1942
Strijd, K.	NH	18-09-1909	Hengelo	27-11-1942	13-01-1943 (V)
Talens, ¹⁵ J.P.	NH	18-11-1878	Zeist	02-06-1942	
Tunderman, J.W.	GK	14-01-1903	Helpman-02-1942	04-06-1942 (D)
Versteegt, J.	GK	10-10-1889	N.-Loosdrecht	13-09-1942	18-01-1943 (V)
Voorst Vader, P.J.F. van	NH	24-03-1886	Nisse	14-05-1942	05-10-1942
Waard, J. de	GK	06-10-1888	Kampen	06-05-1942	18-12-1942
Westera, J.J.C. (hulpp.)	GK	25-12-1910	Nijmegen	05-05-1942	31-07-1942
Westra, P. (hulpp.)	GK	20-09-1908	Zuidhorn-04-1942-09-1942
Wolf, J.L. de	NH	10-05-1902	Enschede-04-1942-08-1942
Zemel, D.	GK	09-07-1906	Vianen	06-11-1942	19-12-1942
Zeydner, W.A.	NH	04-12-1890	Rotterdam	04-07-1942	14-08-1942
Zijlstra, D.A.	GK	29-07-1907	Uithuizen-03-1942	13-10-1942
Zwiep, N.	NH	03-08-1894	Enschede	11-09-1942	25-09-1942 (D)

In het voorjaar van 1943 werd het kamp Amersfoort ontruimd, en werden de gevangenen overgebracht naar Vught. Daar was het *Konzentrationslager Herzogenbusch* in gebruik genomen, het enige SS-concentratiekamp in bezet West-Europa. De gevangenen uit Amersfoort werden te Vught ondergebracht in een aparte afdeling, het *Schutzhaftlager*.

Vught, Schutzhaftlager¹⁶

Naam in vet

overleden te Vught¹⁷

Aris, B.J.	NH	22-06-1899	Amsterdam	13-01-1943	27-03-1943
Bank, J.D. van de	NH	27-03-1919	Terneuzen	12-01-1943	16-02-1943
Beukema, R.D.	GK	12-08-1916	Loosduinen	10-02-1943	20-04-1943 (Dtsl.)
Beverluis, K.A.	NH	10-01-1892	Zutphen	02-03-1943	05-04-1943
Blijdorp, G. (stud.)	GK-31	21-03-1919	Rotterdam	11-03-1943	24-05-1944 (D)
Boodt, ¹⁸ C.P.	GK	25-05-1903	Delft	23-03-1943-08-1944 (S)
Brandligt, E.J.H.	NH	16-07-1885	Groningen	03-05-1944-09-1944 (B)
Cost Budde, J. (cand.)	NH	04-10-1915	Voorburg	10-03-1944	24-05-1944 (D)
Croix, A. du	DG	13-10-1910	Winschoten	14-07-1944	23-09-1944 (S)
Dondorp, A.	GK	10-05-1913	Heemstede	27-01-1944	01-03-1944
Dongen, J.C. van	NH	26-07-1907	Lichtenvoorde	02-03-1943	11-03-1943
Douma, R.	GK	28-04-1910	Emmercomp.	17-08-1944	06-09-1944 (S)

¹³ Zie o.a. A. Dubois: *De Muren Spreken*, Den Haag (Voorhoeve) z.j., p. 199-203.

¹⁴ *Predikant achter prikkeldraad* (i.s.m. H.L. Lieve), Nijkerk 1946.

¹⁵ Zendeling-leraar Karakelang en Groot-Sangir (1903-1912), Deli.

¹⁶ Opgave NIOD d.d. 24.03.2011; de cartotheek is niet compleet bewaard, zodat dit overzicht niet geheel compleet is. Zie ook <http://kamp-vught.expertpagina.nl/>

¹⁷ Nadere bijzonderheden hieronder.

¹⁸ Zie het archief-Boodt in Nationaal Museum Kamp Vught, inv. nr. 00774-00911.

Evert, F.K. van	NH	27-01-1903	Loosduinen-01.1943	31-01-1943
Ginhoven, J. van	GK	09-06-1902	Vledder	15-12-1943	06-03-1944 (Sch.)
Harder, R.C.	GK	31-10-1909	Leiden	21-10-1943	11-12-1943
Hugenholtz, J.B.Th.	NH	14-05-1888	Ammerstol	12-08-1943	10-03-1944
Jager, dr. H.J.	GK	16-02-1910	Voorthuizen	27-01-1944	01-03-1944
Kapteyn, C.	GK	12-12-1895	Amsterdam	23-02-1944	05-04-1944
Koldewijn, ¹⁹ G.J.	NH	11-09-1878	Dinteloord		
Koning, dr. J. de	GK	06-05-1896	Schipluiden	06-07-1944-10.1944 (A)
Krop, dr. F.J. ²⁰	NH	20-05-1916	Rotterdam	22-06-1943	24-05-1944 ²¹
Lasschuit, C.J.	NH	20-12-1885	Glanerbrug	12-08-1943	10-01-1944
Lopers, T.	GK	28-10-1905	Bellingwolde	28-05-1943	01-04-1944
Melles, G.	GK	15-01-1900	Eernewoude	12-11-1943	28-01-1944
Mudde, Th.J.	NH	10-02-1899	Brummen	13-01-1943	04-10-1943
[Overduin, L.	HV	21-12-1900	Enschede	?]	
Plantagie, G.Chr.H.	GK	13-12-1897	Dieren	07-06-1944	06-09-1944 (S)
Prins, D.C.	NH	21-01-1888	Amersfoort	08-06-1944	05-09-1944 (S)
Reinders, W.	GK	31-07-1895	Sellingen	30-06-1944	05-09-1944 (S)
Schiebaan, F.J.B.	GK	19-07-1903	Heinenoord	10-05-1944	05-06-1944
Stoel, A.G. van der	GK	29-03-1907	Boskoop	05-10-1943	02-12-1943
Streefkerk, J.C.	GK	22-04-1910	Lobith	13-01-1943	12-06-1943
Streefkerk, N.	GK	06-09-1901	Wolvega	08-11-1943	22-12-1943
Strijd, K.	NH	18-09-1909	Hengelo (Ov.)	13-01-1943	29-09-1943
Swen, Th.	GK	06-07-1907	Wirdum	12-11-1943	10-03-1944
Versteegt, J.	GK	10-10-1889	N.-Loosdrecht	18-01-1943	05-09-1944 (S)

Durchgangslager Westerbork

Enker, M. ²²	NH	10-08-1913	Scheveningen	13-10-1942	04-09-1944 (Th)
Krol, J.S.	NH	16-03-1909	Westerbork	08-04-1945	10-04-1945
Tabaksblatt, S.P. ²³	NH	09-01-1902	Utrecht		04-09-1944 (Th)

A Nederlandse predikanten in kampen b. in West-Europa

Afkortingen	DG	Doopsgezind
	EL	Evangelisch-Luthers
	NH	Nederlands Hervormd
	GK	Gereformeerd
	GK-31	Gereformeerd (Vrijgemaakt)
	(B)	op transport naar Bergen-Belsen
	(D)	op transport naar Dachau

Naam	Kerk	geboren op	woonachtig	binnenkomst	vertrek
<u>Naam onderstreept</u>		overleden, nadere bijzonderheden hieronder			

Bergen-Belsen²⁴

¹⁹ Vermeld in brief namens de hervormde synode, d.d. 18.11.1943; zie Touw II, p. 172.

²⁰ *Gevangenis en concentratiekamp*, Rotterdam 1945.

²¹ Krop zat tweemaal gevangen in het kamp Vught, van 22 juni 1943 tot 10 januari 1944 en van 13 maart 1944 tot 24 mei 1944.

²² Zie het artikel van Frits Broeyer in G. Harinck & G.J. van Klinken: *Van kansel naar barak*, Zoetermeer (Meinema) 2011.

²³ S.P. Tabaksblatt: *Bladen uit mijn levensboek (verkenning en bezinning)*, Kampen 1980.

²⁴ <http://www.bergen-belsen.de/>

Boodt, C.P.	GK	25-05-1903	Delft		22-06-1945
Brandligt, E.J.H.	NH	16-07-1885	Groningen		05-03-1945
Croix, A. Du	DG	13-10-1910	Winschoten		10-03-1945
Douma, R.	GK	18-04-1910	Emmer-Compascuum		09-03-1945
Fokkema, E.J.	NH	05-12-1917	Goudswaard		29-04-1945
Keuter, A.	DG	07-01-1892	Den Haag		09-03-1945
Reinders, W.	GK	31-07-1895	Sellingen		05-03-1945
Versteegt, J.	GK	10-10-1889	Nw. Loosdrecht		29-06-1945

Buchenwald²⁵

Hoogendijk, H.J.C.	NH	24-01-1897	Roermond		04-04-1945
Raalte, J. van ²⁶	GK-31	17-12-1894	Laar (Dtsl.)-02-1941-04-1942 (D)
Rottenberg, A.M.J.	NH	25-12-1890	Scheveningen		16-06-1942

Dachau²⁷

Blijdorp, G. (stud.) ²⁸	GK-31	21-03-1919	Rotterdam	26-05-1944	29-05-1945
Bouman, G.L. ²⁹	NH	30-09-1899	Hardenberg	06-11-1942	29-05-1945
Cohen, J.W.B.	NH	30-06-1904	Dokkum	24-09-1941	23-05-1942
Cost Budde, J.	NH	04-10-1915	Voorburg	26-05-1944	29-04-1945
Geus, G.J. de	NH	03-07-1903	Almelo	26-06-1942	13-07-1942
Guillaume, F.	GK	26-07-1905	Sneek	24-08-1942	21-05-1945
Hertog, W.E. den ³⁰	NH	13-11-1913	Noordwijk 'hout	07-08-1942	29-04-1945
Hinlopen, M.	HV	02-02-1907	Amstelveen	29-05-1942	10-11-1943
Idema, K.G.	GK	20-10-1915	Delden-Borne	26-06-1942	14-04-1943
Kapteyn, J.	GK-31	24-01-1908	Groningen	19-06-1942	08-08-1942
Knoop, H. ³¹	GK-31	03-12-1891	Delfshaven	24-04-1942	09-10-1943
Krop, P.J.M.	NH	02-03-1909	St. Pancras	28-11-1941	12-07-1944
Overduin, J. ³²	GK	27-09-1902	Arnhem	26-06-1942	15-10-1943
Padt, N.	NH	18-06-1886	Zutphen-01-1943	29-05-1945
Plantagie, G.Chr.H.	GK	13-12-1897	Dieren	16-11-1944	24-03-1945
Raalte, J. van ³³	GK-31	17-12-1894	Laar (Dtsl.)	23-05-1942	29-05-1945
Ruig, P. de	GK	17-09-1913	Putten	22-12-1944	29-05-1945
Rutgers, A.R.	NH	06-09-1883	Rotterdam	28-11-1941	02-04-1942
Sietsma, dr. K.	GK	25-08-1896	Amsterdam	26-06-1942	09-09-1942
Smilde, S.R.	GK	27-09-1906	Delfshaven	04-09-1942	29-05-1945
Tunderman; J.W.	GK-31	14-01-1903	Helpman	26-06-1942	26-12-1942
Zwiep, N.	NH	03-08-1894	Enschede	25-09-1942	24-11-1942

Neuengamme³⁴

Apeldoorn, J.L. van	NH	26-01-1882	Boornbergum	18-03-1945	20-05-1945
Berg, W.C. van den	NH	21-03-1923	Bergschenhoek	18-03-1945	05-04-1945

²⁵ http://www.buchenwald.nl/page/18/Nederlanders_in_Buchenwald.html

²⁶ *In het concentratiekamp*, Franeker 1945.

²⁷ <http://www.dachau.nl/>. De Jong (8, p, 541) spreekt over 46 rooms-katholieke en 17 protestantse geestelijken.

²⁸ Zie het interview met hem in het *Nederlands Dagblad* d.d. 08-08-2009.

²⁹ Zie *Rondom den Herdenbergh*: jrg. 12 (1995), afl. 1, p. 12-17. En

<http://www.hardenberg.nl/smartsite.shtml?id=23175>

³⁰ "Die de dooden opwekt." *Eerste preek na de terugkeer uit het concentratiekamp Dachau, gehouden in de Ned. Herv. Kerk te Noordwijkerhout*, Noordwijk 1946.

³¹ *Een theater in Dachau*, Goes 1946.

³² *Hel en hemel van Dachau*, Kampen 1945.

³³ *In het concentratiekamp*, Franeker 1945.

³⁴ Aanvullende informatie van de Stichting Vriendenkring Neuengamme. Zie ook Judith Schuyf (red.): *Nederlanders in Neuengamme*, 2^e Zaltbommel (Aprilis) 2005.

Borgers, P.H.	EL	21-05-1900	Apeldoorn	04-02-1945	07-02-1945
Ekelenburg, D. van	NH	24-03-1917	Nieuw-A'dam	18-03-1945	11-05-1945
Enk, W.J. van	GK	28-06-1904	Vries	18-01-1945	12-02-1945
Geertsema, M.	GK	14-12-1904	Dwingeloo	18-01-1945	03-05-1945
Koning, dr. J. de	GK	06-05-1896	Schipluiden	14-10-1944	14-12-1944
Krijger, W.A. ³⁵	GK	11-03-1917	Oostwold	18-03-1945	20-05-1945
Kuipers, R.H.	GK	14-01-1905	Wanswerd	18-03-1945	27-04-1945
Pasma, G.A.	NH	02-09-1909	Almen	04-02-1945	21-04-1945
Prins, ³⁶ D.C.	NH	21-01-1888	Amersfoort	16-10-1944	18-02-1945
Ringnalda, A.	GK	02-07-1895	Ermelo	18-03-1945	05-04-1945
Roorda, B.	GK-31	04-05-1898	Groningen	18-03-1945	25-04-1945
Ruig, P. de	GK	17-09-1913	Putten	14-10-1944	20-12-1944 (D)

Sachsenhausen (Oraniëburg)

Boodt, C.P.	GK	25-03-1945	Delft	05-09-1944-02-1945 (B)
Croix, A. du	DG	13-10-1910	Winschoten	23-09-1944	09-02-1945 (B)
Douma, R.	GK	18-04-1910	Emmercomp.	06-09-1944	04-02-1945 (B)
Hinloopen, M.	HV	02-02-1907	Amstelveen	28-04-1942	29-05-1942 (D)
Plantagie, G.Chr.H.	GK	13-12-1897	Dieren-09-1944-11-1944 (D)
Prins, D.C.	NH	21-01-1888	Amersfoort	05-09-1944	16-10-1944 (N)
Reinders, W.	GK	31-07-1895	Sellingen	-....-194.. (B)
Versteegt, J.	GK	10-10-1889	N.-Loosdrecht	05-09-1944-02-1945 (B)

Diverse kampen in Duitsland / Polen

Beukema, ³⁷ R.D. (hulp.)	GK	12-08-1916	Loosduinen	20-04-1943	27-04-1945
Boom, ³⁸ C. van der	GK	21-04-1906	Rotterdam-11-1944-02-1945
Cazemier, ³⁹ dr. L.J.	NH	01-09-1899	Terneuzen-....-1942	09-04-1943
Cnossen, ⁴⁰ H.M.	NH	22-08-1919	Oosternijkerk-....-1945	18.04.1945
Dijkhuis, ⁴¹ E.	NH	08-04-1912	Oldemarkt	18-12-1944	01-03-1945
Jalink, ⁴² A.C. (hulp.)	NH	27-05-1912	Nootdorp-09-1941	25-02-1942
Koldewijn, ⁴³ G.J.	NH	11-09-1878	Dinteloord		20-12-1944
Nijenhuis, ⁴⁴ A.W.T.	GK	18-04-1906	Lutterade	01-07-1943	01-08-1943
Oskamp, ⁴⁵ A.	NH	03-01-1903	Velp (Gld.)		14-01-1945
Pietersma, ⁴⁶ A.	NH	12.10.1914	Urk	18-11-1944-01-1945
Spoor, ⁴⁷ C.	NH	10-05-1909	Nw. Pekela	10-11-1944	14-04-1945
Spijker, ⁴⁸ G.	GK	11-07-1910	Urk	18-11-1944-01-1945
Staay, ⁴⁹ P. van der	NH	22-08-1887	Enter	09-11-1944	14-04-1945

³⁵ Krijger is een van de predikanten die niet wilden meewerken aan de publicatie van Delleman (a.w., p. 237). Zie voor hem o.a. K.D. Dijkstra: *Waarom terug uit Neuengamme?*, Winsum (Mekel) 1945, p. 16.

³⁶ D.C. Prins was werkzaam geweest in Nederlands Indië, als zendeling, later als 'Indisch predikant'. Zie nadere bijzonderheden in de afdeling Azië. Hij stierf op grond van zijn verzetswerk, <http://www.erelijst.nl/dirk-cornelis--prins>.

³⁷ Zie Delleman, p. 220.

³⁸ Zie Delleman, p. 220.

³⁹ Zie Touw II, p. 353.

⁴⁰ Zie Touw II, p. 353.

⁴¹ Zie Touw II, p. 355.

⁴² Zie Touw II, p. 359.

⁴³ Zie Touw II, p. 359.

⁴⁴ Zie Delleman, p. 227.

⁴⁵ Zie Touw II, p. 363.

⁴⁶ De hervormde predikant van Urk, ds. A. Pietersma (1914), en zijn gereformeerde collega ds. G. Spijker (1910), werden op 18 november 1944 bij een razzia opgepakt. Zie o.a. Sjoerd Snoek & Tromp de Vries (red.): *Na de razzia. Dagboek van Sjoerd Snoek*, Urk 1984.

⁴⁷ Zie Touw II, p. 365.

⁴⁸ Zie bij Pietersma, A.

⁴⁹ Zie Touw II, p. 365.

A.c Predikanten, gegijzeld in het gijzelaarskamp Buchenwald, bij Weimar

Na de Duitse inval in Nederland werden in Nederlands-Indië duizenden Duitsers geïnterneerd. Als represaillemaatregel nam de Duitse bezettingsmacht in ons land op 19 en 20 juli 1940 223 Indische verlofgangers en zeven leden van de hofhouding in gijzeling. Gezien de aanleiding tot deze gijzeling staan deze gegijzelden bekend als de 'Indische gijzelaars'; de officiële aanduiding is de 'Ehrenhäftling' of 'civiel-geïnterneerde'. De gegijzelden werden ondergebracht in een aparte afdeling van het concentratiekamp Buchenwald bij Weimar; de gevangenen in het 'echte' kamp noemden deze afdeling 'Die goldene Ecke'.

Op 7 en 8 oktober 1940 werd een tweede groep opgepakt; ditmaal had men 116 min of meer prominente Nederlanders uitgekozen van wie bekend was dat zij anti-Duitsgezind waren. Opnieuw werden de gearresteerden overgebracht naar het gijzelaarskamp Buchenwald. Op den duur hadden de Duitsers genoeg van de Nederlandse pottenkijkers; bovendien waren inmiddels twaalf gijzelaars overleden waardoor er onrust in Nederland ontstond. Op 15 november 1941 werd de gehele overgebleven groep op transport gesteld; de bestemming was het seminarie in het Noord-Brabantse Haaren.

Afkortingen	CG	Christ. Gereformeerd	Be	Beekvliet, kamp
	GK	Gereformeerd	Bu	Buchenwald, kamp
	NH	Nederlands Hervormd	Ha	Haaren, kamp
			Ru	Ruwenberg, kamp
			Sc	Schoorl, kamp
			Vu	Vught, kamp

Naam	Kerk	geboren op	woonachtig	binnenkomst	vertrek
Durkstra, E. ⁵⁰	NH	21-01-1909	Heemstede	Bu 19-07-1940	Vu 17-09-1944
Dijk, prof. dr. K.	GK	22-06-1885	Amsterdam	Sc 08-07-1941	Be 28-10-1942
Eijkman, dr. J.	NH	18-07-1892	Amsterdam	Bu 07-10-1940	Ha 16-02-1942
Melis, W. ⁵¹	NH	09-09-1892	Den Haag	Bu 19-07-1940	Vu 17-09-1944
Oostra, R. ⁵²	NH	10-02-1901	Assen	Bu 08-10-1940	Vu 17-09-1944
Vessem, J. van ⁵³	NH	18-11-1901	Rotterdam	Bu 19-07-1940	Vu 17-09-1944
Zaal, C. v.d. ⁵⁴	CG	11-04-1893	Lisse	Sc 03-07-1941	Be 20-12-1943

A.d Predikanten, gegijzeld te Haaren (Seminarie en Sint Michielsgestel (Kleinseminarie "Beekvliet", en "de Ruwenberg"))

"Op 4 mei 1942 werden 460 Nederlandse mannen in het katholieke Kleinseminarie Beekvliet te Sint-Michielsgestel vastgezet. Ruim twee maanden later werden nog eens 800 gijzelaars in het nabijgelegen Haaren geïnterneerd. Het waren mensen die volgens een op 17 mei 1942 gepubliceerde verklaring van het Reichscommissariat 'vroeger in het openbare leven stonden en van wie aan te nemen is dat zij met de aanstichters van de tegen de bezettende macht gerichte kuiperijen sympathiseren. Wanneer het door de kuiperijen van de emigrantenclique te Londen tot gewelddadige handelingen tegen Nederlanders en Duitsers in de bezette Nederlandse gebieden zou komen en de rust en orde verstoord zouden worden, dan staan deze gijzelaars met hun leven hiervoor borg.'

Door te dreigen de gijzelaars ter dood te brengen, probeerde de bezetter Nederlanders te weerhouden van het plegen van verzets- en sabotageacties. De opgepakte mannen kwamen uit alle lagen van de bevolking. Opvallend was wel dat relatief veel gijzelaars een vooraanstaande positie innamen in de Nederlandse samenleving, zoals de schrijver Simon Vestdijk, de historicus Johan Huizinga, de cabaretier Lou Bandy, de president-directeur van Philips, Frits Philips en de bekende hardloper S. Petit. Ze vielen op en hadden een voorbeeldfunctie. Daarnaast kwamen de gijzelaars vooral uit kringen die aan bepaalde Duitse plannen hun medewerking geweigerd hadden. Velen waren

⁵⁰ "Indisch predikant"

⁵¹ "Indisch predikant"

⁵² *Bij mijn terugkeer*, Assen 1945.

⁵³ "Indisch predikant"

⁵⁴ Lid Tweede Kamer namens ARP, 1933-1958.

lid van de Nederlandse Unie of hadden zich actief verzet tegen de gelijkschakeling van de Nederlandse vakbeweging in 1940 en 1941.”⁵⁵

“Op 29 oktober 1942 worden de `Indische gijzelaars´ overgebracht van het seminarie Beekvliet naar (het voormalige jongensinternaat) `de Ruwenberg´. Enkele boeren uit het dorp brengen de spullen van deze groep mensen met paard en wagen er naar toe. De 197 gevangenen, die ter verzekering gevangen worden gehouden, wandelen op eigen kracht naar hun nieuwe onderkomen. Velen brachten hun tijd door met lezen en studeren. Door bemiddeling van Philips kreeg men ook een filmtoestel en vrijwel iedere week kom men in de grote aula een voorstelling beleven. Op 17 september 1944 worden de gijzelaars, na een bewogen tijd, vrijgelaten.”⁵⁶

Predikanten in de gijzelaarskampen te Haaren en St. Michielsgestel⁵⁷

Afkortingen	CG	Christ. Gereformeerd	Be	Beekvliet, kamp
	GK	Gereformeerd	Bu	Buchenwald, kamp
	NH	Nederlands Hervormd	Ha	Haaren, kamp
	Rem	Remonstrants	Ru	Ruwenberg, kamp
			Sc	Schoorl, kamp
			Vu	Vught, kamp

(P) op transport naar Polen, kamp Schildberg (Ostrzeszów)

Naam	Kerk	geboren op	woonachtig	binnenkomst	vertrek
Bakker, D.	NH	26-09-1889	Drachten	Be 04-05-1942	Be 03-04-1943
Banning, dr. W.	NH	21-02-1888	Driebergen	Be 04-05-1942	Be 20-12-1943
Bleeker, dr. C.J.	NH	12-09-1898	Enschede	Ha 13-07-1942	Be 10-07-1943
Boogert, C. van den	NH	27-11-1903	Ridderkerk	Be 04-05-1942	Be 20-12-1943
Bos, B.A.	GK	03-02-1901	Assen	Be 04-05-1942	Be 18-12-1942
Bruggen, J.P. van	NH	10-04-1883	Amsterdam	Ha 13-07-1942	Be 17-12-1942
Buffinga, N.	GK	06-12-1887	Rotterdam	Ha 13-07-1942	
Buskes, J.J.	NH	16-09-1899	Amsterdam	Be 24-03-1944	Be 24-06-1944
Dijk, prof. dr. K.	GK	22-06-1885	Amsterdam	Sc 08-07-1941	Be 28-10-1942
Empel, M. van	NH	30-01-1881	Middelburg	Be 13-08-1942	Be 14-02-1944
Fischer, J.C.	NH	06-04-1901	Winschoten	Be 04-05-1942	Be 20-12-1943
Garderen, B.J. van	NH	29-02-1884	Maasluis	Ha 13-07-1942	Be 17-12-1942
Gerbrandy, G.	NH	12-02-1899	Leeuwarden	Be 04-05-1942	Be 29-06-1943
Goris, J.R.	GK	07-03-1890	Apeldoorn	Ha 13-07-1942	Be 17-12-1942
Gravemeyer, K.H.E.	NH	25-02-1883	Den Haag	Be 04-05-1942	Be 17-12-1942
Grolle, J.H.	NH	22-07-1899	Utrecht	Ha 13-07-1942	Be 14-02-1944
Hagen, J.C.	GK	21-10-1906	Zwijndrecht	Ha 13-07-1942	Be 19-04-1943
Hartjes, J.S.	NH	23-04-1888	Vlissingen	Be 04-05-1942	Be 19-12-1943
Heldring, O.G.	NH	21-09-1883	Zetten	Ha 13-07-1942	Be 14-02-1944
Henkels, F.R.A. ⁵⁸	NH	09-09-1906	Heerenveen	Be 04-05-1942	Be 17-12-1942
Holk, prof. dr. L.J. van	Rem	16-10-1893	Leiden	Ha 13-07-1942	Be 14-02-1944
Hubeek, W.J.H.	Rem	04-02-1908	Vlaardingen	Be 04-05-1942	Be 22-01-1944
Kapteijn, C.	GK	12-12-1895	Amsterdam	Be 04-05-1942	Be 12-12-1942
Karres, J.J.C.	NH	03-07-1887	Apeldoorn	Ha 13-07-1942	Be 18-12-1942
Kelder Jr., W.H.	NH	07-01-1902	Leiden	Be 04-05-1942	Be 18-12-1942
Klijn, G.P.	NH	14-03-1907	Rotterdam	Be 24-06-1944	Be 29-07-1944
Koningsberger, J.C.	NH	27-03-1896	Amsterdam	Ha 13-07-1942	Be 28-10-1943
Korfker, W.L.	GK	14-05-1883	Barneveld	Ha 13-07-1942	Be 16-12-1942
Lunzen, H. van	NH	08-11-1897	Odoorn (Dr.)	Be 13-08-1942	Be 18-12-1942
Matzer van Bloois, J.	NH	13-09-1906	Enschede	Be 13-08-1942	Be 18-06-1943

⁵⁵ Tekst op site Oorlogsgravenstichting, bij monument Beekvliet, St. Michielsgestel.

⁵⁶ Bron: *Gedenkboek 100-jarig bestaan instituut "Huize Ruwenberg"*.

⁵⁷ Gegevens o.a. ontleend aan *Gedenkboek Gijzelaarskamp Beekvliet, St. Michielsgestel*, Schiedam z.j., en *Gedenkboek Gijzelaarskamp Haaren*, Den Haag (Stockum) 1947.

⁵⁸ *Geprikkelde sermoenen*, Den Haag 1946.

Moll van Charante, G.H.	NH	06-08-1901	Ermelo	Be 04-05-1942	Be 20-04-1943
Nie, G.J. de	NH	25-04-1910	Dordrecht	Be 13-08-1942	Be 19-04-1943
Nijenhuis, A.W.T.	GK	18-04-1906	Lutterade	Ha 13-07-1942	Be 20-06-1943 (P)
Oostra, R.	NH	10-02-1901	Assen	Bu 08-10-1940	Vu 17-09-1944
Ossewaarde, J.F.	NH	08-02-1892	Lochem	Ha 13-07-1942	Be 16-09-1943
Popma, S.J.	GK	19-11-1989	Amersfoort	Ha 13-07-1942	Ha 18-12-1942
Raams, J.A.	NH	07-04-1889	Rotterdam	Ha 13-07-1942	Be 20-12-1943
Rhijn, ⁵⁹ dr. M. van	NH	29-04-1888	Utrecht	Ha	
Schroten, H.	NH	15-06-1903	Rotterdam	Be 15-09-1942	Be 18-12-1942
Simoons, J.P.	NH	13-09-1887	St. Laurens	Ha 13-07-1942	Be 20-12-1943
Sluijs, P. van der	NH	05-03-1887	Dedemsvaart	Be 13-08-1942	Be 20-12-1943
Steijn, G.H.	NH	04-07-1886	Leeuwarden	Be 04-05-1942	Be 16-09-1943
Swiggum, J.W. van	NH	27-12-1903	Hengelo (Ov.)	Ha 13-07-1942	Be 20-12-1943
Vollebregt, Th.G.	NH	02-05-1909	Oude Tonge	Ha 13-07-1942	Be 18-12-1942
Voors, S.H.J.	NH	23-04-1895	Enschede	Ha 13-07-1942	Ha 28-07-1942
Wagenaar, prof.dr.C.G.	NH	15-09-1884	Leeuwarden	Be 13-08-1942	Ha 13-09-1942
Woude, C. van der	GK	22-03-1896	Leeuwarden	Ha 14-07-1942	Be 20-04-1943
Wurth, dr.G. Brillenburg	GK	28-04-1889	Rotterdam	Ha-07-1942	Ha-10.1942
Wybenga, K.L.	NH	19-11-1905	Dronrijp	Be 04-05-1942	Be 19-04-1943
Zaal, C. van der	CG	11-04-1893	Lisse	Sc 03-07-1941	Be 20-12-1943
Zwaan, W.A.	GK	01-07-1902	Brielle	Ha 13-07-1942	Ha 12-12-1942

Vrijwillig in het (concentratie)kamp

Een aparte categorie vormen de predikanten die zich op basis van vrijwilligheid in een kamp lieten opnemen. Het ging om veldpredikers.

Nederlandse soldaten en onderofficieren werden als krijgsgevangenen opgenomen in een *Stammlager*, voluit *Mannschaftsstamm- und Straflager* (afkorting Stalag). De officieren kwamen terecht in een *Offizierslager* (afkorting Oflag). Een veldprediker kon zich bij hen voegen.⁶⁰

Boeft, F.A. den ⁶¹	GK	Stalag IV C, Wistriz (Tsjechië)		
Brink, A.W.	NH			
Bronsgest, J.	NH			
Elgersma, A.	GK			
Ginkel, B. van	NH			
Hoekzema, W.E.M.	NH			
Kluis, A..T.W. de ⁶²	NH	Stalag IV B, Mühlberg-Elbe	09-10-1943	13-04-1945
Peters, J.A.	NH			
Vaandrager, ⁶³ J.H.	NH	Oflag XIIIb, Nürnberg	04-07-1942	1945
Waard, J. de	GK			
Wesseldijk, H.J.F.	NH	? Stanislau, Polen / Neubrandenburg		

⁵⁹ Zie voor hem BLGNP I, 278-280

http://www.inghist.nl/retroboeken/blnp/#source=1&page=279&accessor=accessor_index&accessor_href=accessor_index%3FSearchSource%253Auf-8%253Austriing%3Drhijn&size=2&view=pdfPane

⁶⁰ Zie D.J. Smit: *Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis. Een medisch-historische studie naar aspecten van internationale bescherming van en hulp- en zorgverlening aan Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap van 1940 tot 1945* (diss. Rotterdam 1977), uitgave in eigen beheer, zie http://repub.eur.nl/res/pub/17813/970102_SMIT,%20David%20Jan.pdf. Opgave veldpredikers a.w., p. 145.

⁶¹ F.A. den Boeft: *Geestelijke verzorging achter prikkeldraad*, in Bob Entrop & Joh. Mulder: *Prikkeldraad. Nederlandsche krijgsgevangenen spreken*, Delft z.j., p. 77-81.

⁶² A.W.T. de Kluis: *De pastorie van Mühlberg*, Den Haag (Voorhoeve) z.j.

⁶³ Zie *Verslag uitgebracht aan de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk te 's-Gravenhage door den Kerkeraad der Ned. Prot. Noodgemeente te Stanislau (later te Neubrandenburg)*, in Nederlands Instituut voor Militaire Historie, toegang 444, collectie Krijgsgevangenschap en Kampen. En http://www.eindhovenfotos.nl/levensloop_frans_de_waal.htm, en http://www.eindhovenfotos.nl/Albartus_Hendrik_Bert_Mohr.htm, en http://www.eindhovenfotos.nl/aalmoezenier_W_van_der_Maden.htm.

B. Predikanten, overleden in kampen of geëxecuteerd

B.a EUROPA

Gebruikte afkortingen

BLGNP	<i>Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme</i> Digitaal: http://www.inghist.nl/retroboeken/blnp
Delleman	Th. Delleman (red.): <i>Opdat wij niet vergeten</i> , Kampen 1949
Gebod	<i>Het grote gebod. Gedenkboek van het verzet in LO en LKP</i> , Kampen/Bilthoven 1951
Gedenkt	J. de Haas: <i>Gedenkt uw voorgangers</i> , 5 delen, Haarlem 1984-1989
OGS	Oorlogs Graven Stichting Digitaal: www.oorlogsgravenstichting.nl
Touw	H.C. Touw: <i>Het verzet der Hervormde Kerk</i> , twee delen, Den Haag 1946
VDM-serie	V.D.M.-serie, uitgegeven door uitgeverij Kirchner te Amsterdam, steeds z.j.

Overleden predikanten (Christelijke Gereformeerde kerken in Nederland)

Ramaker, W. (Willem)

(Groningen, 4 oktober 1903 – Kampen, 1 augustus 1943, overleden aan een hartaanval in zijn schuilplaats tijdens een razzia; gehuwd met Wilhelmina Pieterdina de Groot, 1903-1984, vier kinderen: drie dochters en een zoon⁶⁴]

Chr. geref. predikant te Harlingen (1931), Kampen (1934).

J.D. Brouwer-de Boer e.a.: *Een eeuw Christelijk Gereformeerd in Kampen*, 1993, p. 30-33 en 83-87; zie ook bijlage, hieronder

Overleden predikanten (Doopsgezinde Gemeentes)

Croix, A. (André) du

(Amsterdam, 13 oktober 1910 - Bergen-Belsen, 10 maart 1945; gehuwd met Tine Boersma, drie kinderen)

Doopsgezind predikant IJlst (1936), Winschoten (1939).

W. Mesdag: *In dit teeken ... over Ds A. du Croix*, VDM-serie nr. X

André J. du Croix: 'Weerloos weerbaar. Het verzet van dominee André du Croix (1910-1945)', in *Doopsgezinde Bijdragen, nieuwe reeks 31 (2005)*, Hilversum 2005, p. 223-262

Zie ook Henk Strating *Winschoten 1940-1945 een provinciestadje aan de Duitse grens* (Winschoten, 2001) 164-165.

Zie bijlage, hieronder

Keuter, A. (Albert)

(Blokzijl, 7 januari 1892 - Bergen-Belsen, 9 maart 1945; verzetskruis⁶⁵. Gehuwd met Elisabeth Cornelia van der Lee, 1894-?, vijf kinderen)

Doopsgezind predikant Oost- en West Grafdijk (1917), Twisk en Medemblik (1920), Akkrum (1925), Den Haag (1928).

Gebod I, 287; II, 630

H.W. Meihuizen: *Een dader des Woords. In memoriam Ds Albert Keuter*, VDM-serie IX

Zie bijlage, hieronder

Overleden predikanten (Evangelisch Lutherse Kerk)

Borgers, P.H. (Paulus Hermanus) (Apeldoorn)

⁶⁴ Wim Ramaker (1943-1992), literator, redacteur *Sta een ogenblik stil...*, Kampen 1980, een fotoboek over de verzets- en oorlogsmonumenten in Nederland, directeur van het Nationaal Comité Herdenking 4 en 5 mei (1991).

⁶⁵ Zie C.M. Schulten: 'Zeg mij aan wien ik toebehoor'. *Het verzetskruis 1940-1945*, Den Haag 1993, p. 102-103. Zijn oudste zoon, Barend Klaas Keuter (1918-1945), overleed op 5 maart 1945 in het zelfde kamp.

Zie ook

<http://oranjehotel.nationaalarchief.nl/gevangenen/zelf/Keuter.asp?ComponentID=9259&SourcePagelD=9327>

(Amsterdam, 21 mei 1900 - Neuengamme, 10 februari 1945; gehuwd met Wilhelmina van Berk, 1 kind)

Gebod I, 227; II, 621

W.F. Jense: *De lof der Liefde, het leven en sterven van Ds Paulus Hermanus Borgers*, VDM-serie XXII

BLGNP, dl. 2, p. 63

P.H. Borgers & Th.A. Fafié: 'De oorlogspreek van ds. P.H. Borgers', in *Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis*, nr. 24, 1998, p. 2-25

Overleden predikanten (Gereformeerde Gemeenten)

Heikoop, M. (Martinus)

(Tricht, 19 augustus 1890 - Utrecht, 9 november 1944, slachtoffer luchtaanval; gehuwd met Jacoba van Urk Dam)

Joh. Fama: *Het leven en de arbeid van ds. M. Heikoop, in leven predikant der Gereformeerde Gemeente te Utrecht*, 1^e 1947, 8^e Houten (den Hertog) 1983

Reformatie Dagblad, ?29 april 2010

Kars, J. (Jan)

(Schoonhoven, 3 juli 1903 – Leusden, 29 december 1942, geëxecuteerd als lid van het verzet, 'De Leeuwengarde'⁶⁶, gehuwd met Johanna Itjeshorst, ± 1905-?, drie kinderen).

Herbegraven op het Nederlands Ereveld Loenen, graf B-234.

Hervormd voorganger/godsdienstonderwijzer te Brandwijk (1928-1932) en Capelle a/d IJssel (1932-1937); predikant bij de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Capelle a/d IJssel (1937-1942)

Digitaal: *Levenschets van Dominee Jan Kars, (1903-1942) en Afscheidsbrief*, Middelburg 2004, via www.theologienet.nl/documenten/.../Kars%20Jan.pdf

Overleden predikanten (Gereformeerde Kerken in Nederland)⁶⁷

Omgekomen door oorlogshandelingen, of ten gevolge daarvan

Arkel, G.P. (Gerrit Pieter) van

(Groningen, 3 juli 1914 – Oldebroek, 5 augustus 1944, slachtoffer treinbeschieting; gehuwd met Derkina Jantina van der Vegte, 1916-1999, kinderen)

Gereformeerd predikant Noord-Scharwoude (1943).

Delleman, p. 238 (vermelding)

Gebod –

Gedenkt III, p. 17

Zie bijlage, hieronder

Exel, N.J.A. (Nicolaas Jacob Arnold)

(Utrecht, 3 mei 1906 – Oosterbeek, 21 september 1944, omgekomen bij de slag om Arnhem; gehuwd met M.C. Dekker, 1905-1992, zes kinderen)

Gereformeerd predikant Strijen (1931), Beekbergen (1937), Oosterbeek (1944).

Delleman, p. 238 (vermelding)

Gebod I, 228 en 229; II, 625

Gedenkt III, p. 67-69

E.I.F. Nawijn: *Koninklijk onderscheiden, levensschets van Ds N.J.A. van Exel*, VDM-serie XVII

Los, dr. S.O (Sietse Oene)

(Amstelveen, 12 oktober 1871 – Den Haag, 18 oktober 1944, als gevolg van een bombardement; gehuwd met Zwaantje Antonia van Beest van Andel; vier kinderen).

Gereformeerd predikant te Zalk (1895), De Lier (1897), Hilversum (1901), Pretoria (1908), hoogleraar aan de Theologische School, Potchefstroom (1914), gereformeerd predikant te Den Haag (1921) emeritus (1935).

⁶⁶ Zie <http://www.kampamersfoort.nl/zhipl1.html>, zoeken naar Kars.

⁶⁷ Zie Frans Rozemond (red.): 'In memoriam 1940-1945', in *Historisch Tijdschrift GKN*, nr. 7 (mei 2005), p. 47-53, en nr. 9 (december 2005), p. 20-26.

Delleman –
Gebod –
Gedenkt III, 167-168
BLGNP II, p. 310v.

Vegt, W.H. (Willem Hendrik) van der
[Zwolle, 2 oktober 1895 – Goes, 10 februari 1944, slachtoffer treinbeschieting; gehuwd met drs. Maria Catharina van der Vegt (1905-1977), vier kinderen] (niet vermeld door Oorlogsgravenstichting).
Gereformeerd predikant Drachtstercompagnie (1922), Bergum (1927), Goes (1931).
Delleman, p. 238 (vermelding)
Gebod –
Gedenkt III, p. 295-297
Joh. Booij e.a.: *Ter gedachtenis aan Ds W.H. van der Vegt*, Goes 1944
R. Zuidema: *Een getrouwe dienstknecht. Leven en arbeid van Ds W.H. van der Vegt*, VDM-serie nr. VIII.
Zie bijlage, hieronder

Geëxecuteerd of omgekomen in een kamp

Boodt, C.P. (Cornelis Pieter)
(Rotterdam, 25 mei 1903 – Bergen-Belsen, Hildesheim, 22 juni 1945; gehuwd met Richtje Grietje Mulder, 1908-1998, zeven kinderen)
Gereformeerd predikant Molenaarsgraaf-Brandwijk (1928), Leerdam (1936), Delft (1942).
Delleman, p. 239 – 243
Gebod II, 140 (tekening)
Gedenkt III, p. 28-30
J.W. Ooms: , VDM-serie nr. ? (wel aangekondigd, niet verschenen)

Douma, R. (Rinze)
(Tietjerksteradeel, 28 april 1910 – Bergen-Belsen, 9 maart 1945; gehuwd met Minke van der Veen, vier kinderen)
Gereformeerd predikant Emmer-Compascuum (1936).
Delleman, p. 243 – 245
Gebod + (onder schuilnaam Ds. de Groot, vele plaatsen)
Gedenkt III, p. 56-57
Vervolgd om der Gerechtigheid wil. Laatste preek van Ds. R. Douma, in leven Dienaar des woords bij de Gereformeerde Kerk van Emmercompascuum. Gehouden op Zondag 19 Maart 1944, 14 pagina's, gedrukt.
J.A. Niemeijer & A.A.J. Mulder (red.): *Verzet in Groningen*, Groningen 1986, p. 29, 34
Ad Mulder: 'Dominee Rinze Douma solidair tot het einde', in *Kontak door Aantreden*, dec. 2000, p. 28v
Zie bijlage, hieronder

Enk, W.J. (Willem Jacob) van
(Kampen, 28 juni 1904 – Hamburg-Neuengamme, 12 februari 1945; gehuwd met Cornelia Adriana Redert, vijf kinderen)
Gereformeerd predikant Vries (1930).
Delleman, p. 245 – 247
Gebod -
Gedenkt III, p. 64-65
D. van Enk: *Christus voor alles. Levens- en stervensbericht van Ds W.J. van Enk*, VDM-serie XXVI

Ferwerda, T. (Taeke)
(Franekeradeel, 13 april 1876 – Amsterdam, 12 september 1944; gehuwd met Maria Alida Magdalena Baert, een dochter) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)
Gereformeerd predikant Monnickendam (1905), Vlissingen (1911), Amsterdam (1913).
Delleman, p. 247 – 249
Gebod I, 265 (zie bij Baan), 545

Gedenkt III, p. 70-71

B. Wielenga: *O sieraad Israëls, ter gedachtenis aan Ds T. Ferwerda*, VDM-serie I
Zie ook *Geslagen en verbonden. Predicatie's uitgesproken door de predikanten der
Gereformeerde Kerk van Amsterdam op zondag 17 september 1941 na het heengaan van ds.
T. Ferwerda*, Amsterdam (Bakker) z.j.

Geertsema, M. (Marten)

(Hoogkerk, 14 december 1904 – in de Lübeckerbocht, 3 mei 1945; gehuwd met Geertje Hendrikje van
der Krieke, vijf kinderen)

Gereformeerd predikant Dwingeloo (1934).

Delleman, p. 249 – 252

Gebod I, 193; II, 625

Gedenkt III, p. 73

Zie bijlage, hieronder

Jong, H. (Hantje) de

(Hiemert, Wonseradeel, 11 maart 1906 – Rotterdam, 28 oktober 1944; ongehuwd) (geëxecuteerd, dus
niet in een kamp)

Gereformeerd predikant Hoek van Holland (1935), Rotterdam-Charlois (1941).

Delleman, p. 252 – 254

Gebod I, 30; II, 629

Gedenkt III, p. 112-113

N. Willemse: *Een arbeider in 't licht van de oogstdag, korte levensschets van Ds Hans de
Jong*, VDM-serie XIX

Jong, H.R. (Hendrik Roelof) de

(Wymbritseradeel, 29 oktober 1911 – Overveen, 12 februari 1945; gehuwd met Johanna Hieke
Wiersma, 1916-) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)

Hulpprediker Leeuwarden (1938), gereformeerd predikant Venlo (1940).

Delleman, p. 254 - 257

Gebod I, 124; II, 629

Gedenkt III, p. 114-115

N. Buffinga: *De krijg is des HEEREN, levensschets van Ds H. de Jong*, VDM-serie IV

W. Kuik, A. Kuperus en C. Winkelman: *1911 Memorandum 1986 Gereformeerde kerk Venlo*,
Venlo 1986, hoofdstuk 17: 'Ds H.R. de Jong'

Gert van Klinken: 'Gesprek met Johanna Hieke (Joop) Wiersma', in *Historisch Tijdschrift
GKN*, nr. 9 (december 2005), p. 13-17.

Kapteyn, J. (Johannes)

(Giessendam, 24 januari 1908 – Dachau, 8 augustus 1942; gehuwd met Teuntje Versendaal, drie
kinderen)

Gereformeerd predikant Kralingscheveer (1932), IJmuiden (1939), Groningen (1941).

Delleman, p. 257 – 258

Gebod –

Gedenkt III, p. 126-127

D. van Dijk: , VDM-serie nr. (wel aangekondigd, niet verschenen)

Rudolf van Reest (m.m.v. K. Schilder): *Een bloedgetuige der Kerk. Het leven en sterven van
Johannes Kapteyn*, Groningen 1946

Zie ook het artikel van Hans van der Jagt in G. Harinck & G.J. van Klinken: *Van kansel naar
barak*, Zoetermeer (Meinema) 2011

Koning, dr. J. (Jacobus) de

(Mijdrecht, 6 mei 1896 – Neuengamme, 15 december 1944; gehuwd met Johanna Hettinga, 1901-
1989, drie kinderen)

Gereformeerd predikant Vries (1920), Schipluiden (1928).

Promotie theologie Vrije Universiteit, 18 oktober 1940

Delleman, p. 259 – 261

Gebod I, 271; II, 630

Gedenkt III, p. 137v.

Zie P. Vermeulen en J.P. Boer: *100 jaar Gereformeerde Kerk Schipluiden*, 1992.

Kuipers, R.H. (Rienk Hendrik)

(Den Haag, 14 januari 1905 – Oostzee bij Lübeck, 27 april 1945; gehuwd met Christina Dijk, -2002, acht kinderen)

Gereformeerd predikant Oosthem (1929), Wanswerd (1940).

Delleman, p. 261 – 263

Gebod I, 162; II, 631

Gedenkt III, p. 150

B. v.d. Kouwe: *Een eikeboom der gerechtigheid. Levensbeschrijving van Ds R.H. Kuipers*, VDM-serie VI

Leen Vermij: *Rienk Hendrik Kuipers 1905-1945, dominee in Friesland*, Buren (uitgave in eigen beheer) 2002

Meesters, J.T. (Johannes Timotheüs)

(Rotterdam, 5 juli 1901 – Amersfoort, 15 oktober 1942; ongehuwd, op 28 mei 1942 in ondertrouw met Gre Hangelbroek, voorgenomen huwelijksdatum 31 augustus 1942)

Gereformeerd predikant Doetinchem (1941).

Delleman, p. 263 – 265

Gebod –

Gedenkt III, p. 172-173

A. Elshout: *De leeuw heeft gebruld, in memoriam Ds J.T. Meesters*, VDM-serie XVIII

Plantagie, G.Chr.H. (Gerrit Christiaan Hendrik)

(Arnhem, 13 december 1897 – Dachau, 24 maart 1945; gehuwd met Geertruida Antonia Jansen)

Gereformeerd predikant Dieren (1933).

Delleman, p. 265 – 267

Gebod I, 229; II, 635

Gedenkt III, p. 207

J.E. Goudappel (red.): *In Memoriam Ds G.Chr.H. Plantagie. In leven pred. der Geref. Kerk van Dieren*, Dieren 1945

Zie ook het artikel van Hans Werkman in G. Harinck & G.J. van Klinken: *Van kansel naar barak*, Zoetermeer (Meinema) 2011

Reinders, W. (Willem)

(Bedum, 31 juli 1895 – Bergen-Belsen, 5 maart 1945; gehuwd met Lammechiena Henderika Vrooms; twee zonen)

Gereformeerd predikant Overschild (1929), Sellingen (1937).

Delleman, p. 267 – 269

Gebod I, 157; II, 636

Gedenkt III, p. 222-223

P. Melles: *Vervolgd en ... zalig, Korte Levensschets van Ds W. Reinders*, VDM-serie XXVIII

W.H.M. Reinders: 'Ds. Willem Reinders', in: *Facet. Kerkblad van de gereformeerde kerk Sellingen*, juli 2000 (eerder verschenen in *Toal en Taiken. Tiedschrift veur Grunneger kultuur*).

Rijper, S. (Sjouke)

(Amsterdam, 12 september 1884 – Amersfoort, 28 november 1944; gehuwd met Anna Ros, vijftien kinderen)

Gereformeerd predikant Tres Arroyos (Argentinië) (1913), Reeuwijk en Sluipwijk (1921), Nieuw-Weerdinge (1922). Emeritus (1929).

Delleman, p. 270 – 271

Gebod –

Gedenkt III, p. 239-241

S.J. Popma: *Kracht in zwakheid geopenbaard, ter nagedachtenis van Ds Sj. Rijper*, VDM-serie XIV

Digitaal <http://www.xs4all.nl/~rijper/sjoukerijper/index.htm>

Ringnalda, Arie

(Oudshoorn, 2 juli 1895 – Hanomag, Hannover, 5 april 1945; gehuwd met Dirkje van Oostveen, 1872-1945, drie kinderen)

Gereformeerd predikant Gramsbergen (1921), Soerabaja (1923), Emeritus (1932), Geestelijk Verzorger Veldwijk, Ermelo.

Delleman, p. 271 – 273

Gebod –

Gedenkt III, p. 227-228

B. Ringnalda: *Burger van het eeuwig Koninkrijk..Ter gedachtenis aan Ds A. Ringnalda*, VDM-serie XIII

Sietsma, dr. K. (Kornelis)

(Nijega, 25 augustus 1896 – Dachau, 7 september 1942; gehuwd met Jannetje Dekker, vijf kinderen)

Promotie theologie Vrije Universiteit 12 mei 1933

Gereformeerd predikant Schoondijke (1924), Eindhoven (1928), Amsterdam-Zuid (1934).

Delleman, p. 273 – 275

Gebod –

Gedenkt III, p. 260-261

C.J. Sikkel: *Een waarlijk vrije, levensschets van Dr K. Sietsma*, VDM-serie II

BLGNP, dl. 4, p. 399-400

Tjadens, F.W. (Frederik Wubbo)

(Schiedam, 11 mei 1912 - Vollenhove, 21 november 1944; ongehuwd)

Gereformeerd predikant Vollenhove (1942)

Delleman –

Gebod I, 208 en 209; II, 639

Gedenkt III, p. 284

K. Dijkstra e.a. (red.): *Uit de geschiedenis van Brederwiede*, Kampen (IJsselakademie) 1986, p. 284-291

William den Boer e.a.: *Een machtig arbeidsveld. De opbouw van het kerkelijk leven in de Noordoostpolder*, uitgave VNK (Gouda) 2008, p. 88-89 en 99-101.

Touwen, L. (Lourens)

(Zwolle, 22 augustus 1894 – Vries, 8 september 1944; gehuwd met Anna Henderika de Boer, een kind) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)

Gereformeerd predikant Makkum en Cornwerd (1935).

Delleman, p. 276 – 277

Gebod I, 176; II, 639

Gedenkt III, p. 286

Zie bijlage, hieronder

Tunderman, J.W. (Jan Willem)

(Rotterdam, 14 januari 1903 – Dachau, 26 december 1942; gehuwd met Bastiaantje Kurpershoek, geen kinderen, sterft 4 april 1943 te Groningen)

Gereformeerd predikant Vrouwenpolder en Gapinge (1933), Helpman (1938).

Delleman, p. 277 – 279

Gebod –

Gedenkt III, p. 287-288

H.J. Spier: *Het offer van het leven. In memoriam Ds J.W. Tunderman*, VDM-serie XXIV

Digitaal www.jw.tunderman.net

Versteegt, J. (Johannes)

(Katwijk aan Zee, 10 oktober 1889 – Bergen-Belsen, Hildesheim, 29 juni 1945; gehuwd met Elisabeth Kruithof, 1889-1976, twee kinderen)

Gereformeerd predikant Nieuwerkerk aan de IJssel (1930), Nieuw-Loosdrecht (1934).

Delleman, p. 279 – 280

Gebod –

Gedenkt III, p. 304-305

W.J. Voogsgeerd: , VDM-serie nr. ? (wel aangekondigd, niet verschenen)

Th.J. Leene: *Een kerk onderweg. Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Nieuw Loosdrecht* (Historische Reeks Loosdrecht, dl. III), Alphen a/d Rijn 1982, p. 71-78

Wolfert, P.H. (Pieter Hendrik)

(Terneuzen, 28 april 1902 – Wierden, 29 maart 1945; gehuwd met Jeliëna Jacomina Groeneveld, vijf kinderen) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)

Gereformeerd predikant Mariënberg (1933).

Delleman, p. 281 -282

Gebod I, 210; II, 642

Gedenkt III, p. 287-288

S. Kooistra: *Ik zal niet door 's vijands zwaard sterven, maar leven, het leven van Ds P.H.*

Wolfert, VDM-serie XXIII

Zie bijlage, hieronder

Overleden predikanten (Gereformeerde Kerken in Nederland, vrijgemaakt)

Roorda, B. (Binne)⁶⁸

(Oostdongeradeel, 4 mei 1898 – buitencommando Sandbostel, Neuengamme, 25 april 1945; weduwnaar van Pietje Gerrits Wassenaar, 1891-1929, vijf kinderen)

Delleman –

Gebod I, 143; II, 636

H. Veldman: 'Binne Roorda (1898-1945). Ootmoedig strijder voor Gods gerechtigheid in kerk en samenleving', in *De Reformatie*, jrg. 70, nr. 32 (6 mei 1995), p. 618-623.

Overleden predikanten (Nederlandse Hervormde Kerk)

Overleden als gevolg van oorlogshandelingen

Bakker, W.J.J. (Willem Johannes Jacob)

[Den Haag, 19 juni 1904 – Zoutelande, 27 oktober 1944, verdrongen (niet vermeld bij OGS); gehuwd met Sijtske Antonia Jonker,⁶⁹ kinderen]

Hervormd predikant Meliskerke (1930)

Touw I, 604 (vermelding)

Boersma, H. (Hein)

(Oostdongeradeel, 4 juni 1904 - Goes, 18 december 1944, besmet met vlektyfus door ingekwartierde Duitse soldaten; gehuwd met Hendrika Wilhelmina Smit, kinderen) (niet vermeld bij OGS)

Hervormd predikant Schoonebeek (1929), Angerlo (1933), Kloetinge (1937).

Touw I, 604 (vermelding)

H. Boersma: *Het gansche woord. Preek gehouden eind 1940 te Kloetinge*, Kloetinge 1945

Boeser, dr. H.A. (Hendrik Arie)

(Leiden, 17 augustus 1887 - op 18 september 1944, bij de bevrijding van Eindhoven, overreden door een Engelse tank, overleden op 1 februari 1945) (niet vermeld bij OGS)

? Promotie 17 november 1941 te Leiden, op proefschrift *Granville Stanley Hall als psycholoog en paedagoog*, Den Haag (ROHA), gestencild; 465 p.

Hulpprediker te Cappele a/d IJssel (1914), hervormd predikant Stevensweert (1916), Vierlingsbeek (1921).

Touw I, 604 (vermelding)

Immink, J.R. (Jan Rutger)

(IJsselstein, 28 maart 1889 - Utrecht, 6 november 1944, dodelijk getroffen door een granaat; gehuwd met Gerhardina Bernarda Cost Budde, kinderen)

Touw I, 604 (vermelding)

S.H.J.F. Berkelbach v.d. Sprenkel: *Pionier der Pacificatie, Ds J.R. Immink*, VDM-serie nr. XI

Laarman, C.J. (Cornelis Jacob)

⁶⁸ Binne Roorda werd net geen predikant: na zijn preparatoir examen preekte hij eenmaal en werd daarna gearresteerd.

⁶⁹ Trouwfoto op

<http://veersecourant.nl/berichten/Meliskerke%20'07:'08:'09/100201%20meliskerke%20nov%20'07/image-html/foto-8.html>

(Den Haag, 24 juni 1903 - Den Haag, 3 maart 1945, slachtoffer bombardement Bezuidenhout)
Hulpprediker te Eindhoven (1930), hervormd predikant te Musselkanaal, Huizum, Velp (1937), den Haag, jeugdpredikant (1940)

Touw I, 604 (vermelding)

Ferd. Boeijer: *Spreek, want uw knecht hoort. Levenschets van Ds Corn. Jacob Laarman*,
VDM-serie nr. VII

Terpstra, K. (Klaas)

(Foudgum, 9 maart 1901 - Olst, 14 april 1945, dodelijk getroffen door een granaat; gehuwd met Tjitske Piersma, 18 juli 1903 – 12 december 1985, vier kinderen)

Hervormd predikant Drimmelen (1931), Rottevalle-Drachtstercompagnie (1935), secretaris V.C.J.C. (1937),⁷⁰ Godlinze (1940), Olst (1943)

Touw I, 604 (vermelding)⁷¹

Godsdienstonderwijzer/hulppredikant

Timmermans, R. (Reijer)

(Leusden, 8 oktober 1909 - Brummen, 22 februari 1945, dodelijk getroffen door een granaat; gehuwd met Johanna Everdina de Vries, een zoon)

Touw I, 604 (vermelding)

Tineke Leusink-Oppewal (red.): *Zodat wij niet vergeten. Namen en verhalen van de oorlogsslachtoffers omgekomen in de gemeente Brummen in de periode 1940-1945*, Eerbeek (Willems) 2006, p. 20

Overleden in een kamp of elders geëxecuteerd

(van alle overledenen werd in het boek van Touw een foto afgedrukt)

Ader, B.J. (Bastiaan Jan)

(’s-Gravenzande, 30 december 1909 – Rhenen, 20 november 1944; gehuwd met Johanna A. Appels, 1906-1994, twee kinderen) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)

Hervormd predikant Nieuw-Beerta (1938).

Touw I, p. 627 - 630

Gebod I, 157, 144; II, 139, 619

BLGNP, dl. 2, p. 18

Mw. Ader-Appels: *Laat uw licht schijnen, in memoriam Ds B.J. Ader*, VDM-serie III

J.A. Ader-Appels: *Een Groninger Pastorie in den storm*, Amsterdam (1945)

Zie ook het artikel van Els Boon in G. Harinck & G.J. van Klinken: *Van kansel naar barak*, Zoetermeer (Meinema) 2011

Bosch, D.A. (Dirk Arie) van den Bosch

(Hazerswoude, 23 oktober 1884 – Leusden, kamp Amersfoort, 20 maart 1942; verzetskruis⁷²)

Hervormd predikant Nieuw-Vennep (1910), Stedum (1914), Den Haag (1916).

Touw I, p. 609 – 612

BLGNP, dl. 2, p. 87

A.M.C. van Lijn-van den Bosch: *Dominee D.A. van den Bosch*, Wageningen 1945, 2e 1946

L.D. Terlaak Poot: *Geloofsgetuige, ter herinnering aan Ds D.A. van den Bosch*, VDM-serie XX
Digitaal www.kampamersfoort.nl, onder Ooggetuigen (zeer uitvoerig)

Enschede 1997

Brandligt, E.J.H. (Eugène Julien Henricus) (Waalse Gemeente Groningen)

(Antwerpen, 16 juli 1885 – Bergen-Belsen, 5 maart 1945)

Hervormd predikant Groningen (Waalse Gemeente) (1924).

Touw I, p. 630 – 632

Cohen, J.W.B. (Jozef Wilhelm Bernard)

⁷⁰ Zie Inventaris archief VCJC, http://www.hdc.vu.nl/nl/Images/620%20VCJC_tcm99-137391.pdf (opmerkelijk genoeg wordt in deze Inventaris de naam van Terpstra niet genoemd).

⁷¹ Ten onrechte ging Touw ervan uit, dat Terpstra gepromoveerd was.

⁷² Zie C.M. Schulten: *Zeg mij aan wien ik toebehoor*. *Het verzetskruis 1940-1945*, Den Haag 1993, p. 56-57.

(Amsterdam, 30 juni 1904 – Dachau, 23 mei 1942; gehuwd met Albertina Wilhelmina Stuurman, 1903)
Hervormd predikant Wapserveen (1930), Dokkum (1935).

Touw I, p. 616 – 619

BLGNP, dl. 2, p. 132

Schregardus, W.: *Gods Woord als Vuur. Ds J.W.B. Cohen geboren 30 juni 1904 - overleden 1942*. Amsterdam (Kirchner) 1949, VDM-serie XXIX

H. Noordegraaf: 'J.W.B. Cohen, christen-pacifistische predikant in Dokkum (1935-1942)', in *De Vrije Fries*, jrg. 87 (2007), p. 63-90

Digitaal: Joods Digitaal Monument, s.v.

Site Oorlogsmonumenten, 2 gedenktekens te Dokkum

Evert, F.K. van (Frederik Karel)

(Den Haag, 27 januari 1902 – Vught, 31 januari 1942)

Hervormd predikant Zoutelande (1930), Hellevoetsluis (1932), Loosduinen (1937).

Touw I, p. 625 – 627

A. van der Hoeven: *Een getuige des Heeren, korte levensschets van Ds F.K. van Evert*, VDM-serie XXI

Zie bijlage, hieronder

Eijkman, dr. J. (Johan)

(Amsterdam, 28 juli 1882 – Amsterdam, 22 januari 1945; gehuwd met Elisabeth Catharina Haspels, twee kinderen) (niet in een kamp)

Touw I, p. 605 - 606

BLGNP, dl. 4, p. 129-131

N.J.G. van Schouwenburg: *Dwing hem binnen te komen, ter nagedachtenis aan Dr J. Eijkman*, VDM-serie V

Maarten van der Linde: *Het visioen van Eijkman. Dr. J. Eijkman, de Amsterdamse Maatschappij voor Jongemannen en de vernieuwing in Nederland 1892-1945*, Hilversum 2003

Fokkema, E.J. (Egbert Jan)

(Sneek, 5 december 1917 – Bergen-Belsen, 29 april 1945; gehuwd, een kind)

Hervormd predikant Goudswaard (1943).

Touw I, p. 637 – 639

Gebod I, 97; II, 625

Reformatorisch Dagblad, 3 mei 2010, zie <http://www.documentatiegroep40-45.nl/artikelen-uit-terugblik/101517-verdwaalde-kogel-velt-begaafd-theoloog>

Geus, G.J. (Gerrit Jan) de

(Maartensdijk, 3 juli 1903 – Dachau, 13 juli 1942; gehuwd met Maria Jacoba Smelt, 1909-1974).

Hervormd predikant Beuningen (1936), Almelo (1940).

Touw I, p. 619 - 622

M.J. de Geus-Smelt: *Gaande in gehoorzaamheid, korte levensschets van Ds G.J. de Geus*, VDM-serie XVI

Hoekstra, S.J. (Sibe Jans)

(Borum, 14 augustus 1908 – Bakkeveen, 10 april 1945) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)

Hervormd predikant Midwolda (1937).

Touw I, p. 632 – 634

W.H. Poot: , VDM-serie ? (wel aangekondigd, niet verschenen)

Zie bijlage, hieronder

Hoogendijk, H.C.J. (Herman Charles Joseph)

(Den Haag, 24 januari 1897 – Buchenwald, 4 april 1945; gehuwd met Jacoba Gerardina Maria Gregory, 1897-1985, drie kinderen)

Hervormd predikant Kats, Zeeland (1925), Sittard (1929), Roermond (1935).

Touw I, p. 639 -640

Gebod I, 325; II, 628

Koopmans, dr. J. (Jan)

(Sliedrecht, 26 mei 1905 – Amsterdam, 24 maart 1945) (niet in een kamp)

Touw I, p. 606 - 608
BLGNP, dl. 1, p. 100-103
G.W. Marchal: *Jan Koopmans. Dienaar tot de oogst*, Den Haag 1985
G.C. den Hertog & G.W. Neven (red.): *Jan Koopmans (1905-1945). Theoloog bij de tijd*, Kampen 2008

Pasma, G.A. (Gerard Anne)
(Overdinkel, 2 september 1909 – Wöbbelin, 21 april 1945; gehuwd met W.A. van Haaften, een kind)
Hervormd predikant Zeerijp (1936), Almen (1942).
Touw I, p. 634 – 637
Gebod I, 215; II, 635
W.A. Pasma-van Haaften: *Gij zult mijne Getuigen zijn, Levensherinneringen van Ds P.A. Pasma*, VDM-serie XXVII

Rutgers, A.R. (Abraham Rutger)
(Den Haag, 6 september 1883 – Dachau, 2 april 1942)
Hervormd predikant Tubbergen (1910), Lochem (1914-1919), Usselo (1921), Rotterdam (1932).
Touw I, p. 612 – 616
BLGNP, dl. 3, p. 312-313
J.J. Buskes: *Een vreemdeling in een vreemd land, ter nagedachtenis aan Ds A.R. Rutgers*, VDM-serie XV
A. Bekkenkamp: *Rutgers met de baard: het levensverhaal van een pastor intrepidus*,

Zwiep, N. (Nanne)
(Beemster, 3 augustus 1894 – Dachau, 24 november 1942; gehuwd, drie kinderen)
Hervormd predikant Briels-Nieuwland (1920), Oostzaan (1924), Hoorn (1927), Enschede (1929).
Touw I, p. 622 – 625
J.L. de Wolf: *Getrouw tot in den dood. Korte levensbeschrijving van Ds Nanne Zwiep*, VDM-serie XXV
Digitaal: www.nannezwiep.nl

Anderen

Berg, W.C. (Willem Cornelis) van den; hulpprediker te Rotterdam-Hilligersberg (student theol. Utrecht) (Bergschenhoek, 21 maart 1923 – Hanau, Hannover, 5 april 1945, geëxecuteerd)
Touw, niet vermeld
M.H.A. van der Valk, in *Gedenkboek 1940-1945 der Societas Studiosorum Reformatorum*, Delft 1948, p. 79-80 (met foto).

Cavaljé, M.C. (Martinus Cornelis); hulpprediker
(Avereest, 7 maart 1916 – Soesterberg, 19 november 1942; ongehuwd) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)
Student theologie RU Utrecht; hulpprediker Hervormde Gemeente Neerbosch-Hees
Touw I, p. 643
Zie bijlage, hieronder

Ekelenburg, D. (Dirk van); zendeling, hulpprediker
(Vlaardingenvaart, 24 maart 1917 – Neustadt, buitenkamp Neuengamme, 11 mei 1945; gehuwd met Lientje van der Mast 1914 – 1988, twee kinderen)
Geordend zendeling (1941), hulpprediker Nieuw-Amsterdam (1941-)
Touw I, p. 644 – 645
Gebod I, 187; II, 624
Zie bijlage, hieronder

Meer, L. (Leendert) van der; evangelist
(Dordrecht, 16 februari 1890 – Oostvoorne, 11 oktober 1944; gehuwd, drie kinderen) (geëxecuteerd, dus niet in een kamp)⁷³
Touw I, p. 643 – 644

⁷³ Leendert van der Meer heeft op Oostvoorne een eigen monument; zie www.oorlogsmonumenten.nl, Oostvoorne, monument voor Leendert van der Meer (Voorweg 48).

Gebod I, 271; II, 632

Rottenberg, A.M.J. (Alter Mendel Johannes); missionaris onder Israël (Dombrowa, Polen, 22 december 1890, of Dabrowa, Polen, 18 december 1888 – Buchenwald, 16 juni 1942; zijn vrouw en zes kinderen overleefden de oorlog)

Touw I, p. 641 – 643

BLGNP, dl. 1, p. 298-299

A.R. Zalman-Marda *Gezonden en teruggeroepen*, Amsterdam z.j.

Dezelfde: *Een stem des roependen, in memoriam Miss. predikant A.M. Johannes Rottenberg*, VDM-serie XII

J.F.L. Bastiaanse: *De Jodenzending en de eerste decennia van de Hervormde Raad voor Kerk en Israël*, diss. Leiden, Zoetermeer 1995, register in voce

Digitaal zie Isaac Rottenberg (zoon): 'My journey as a "half Jew"', op

www.isaacrottenberg.com

Overleden predikanten (Remonstrantse Broederschap)

Geen

Recapitulatie

In het kamp Amersfoort zaten 74 predikanten.

In het kamp Vught zaten 36 predikanten, van wie er 10 uit Amersfoort kwamen.

In het kamp Westerbork zaten 3 predikanten.

In totaal hebben dus 103 predikanten in een Nederlands kamp gevangen gezeten. Vijf van hen kwamen in dat kamp om.

Van de overblijvende 98 predikanten werden er na kortere of langere tijd 61 vrijgelaten, en werden er 37 op transport gesteld naar een concentratiekamp te Duitsland (23 uit Amersfoort, 12 uit Vught en 2 uit Westerbork).

Uit een Nederlandse gevangenis of Huis van Bewaring werden nog 24 predikanten naar Duitsland gevoerd of Polen.

In totaal verbleven dus 61 Nederlandse predikanten in een kamp te Duitsland of Polen.

In het concentratiekamp Bergen-Belsen verbleven 8 predikanten, die daar alle acht omkwamen.

In het concentratiekamp Buchenwald verbleven 3 predikanten, van wie er twee omkwamen en een werd overgeplaatst naar Dachau.

In het concentratiekamp Dachau verbleven 22 predikanten, van wie er acht omkwamen.

In het concentratiekamp Neuengamme verbleven 14 predikanten, van wie er elf omkwamen en een werd overgebracht naar Dachau.

In het concentratiekamp Sachsenhausen verbleven 8 predikanten, die allen werden overgebracht naar een ander kamp om daar te sterven.

In het concentratiekamp Theresienstadt verbleven 2 predikanten, die beiden de oorlog overleefden.

In diverse kampen in Duitsland en Polen verbleven 14 predikanten, die allen de oorlog overleefden.

In een Nederlands kamp stierven vijf predikanten; in een kamp te Duitsland negen-en-twintig predikanten. In totaal dus vier-en-dertig. Bijna de helft van het totale aantal predikanten in een Duits of Pools kamp overleed.

In het gijzelaarskamp Schoorl zaten 9 predikanten, van wie er twee naar een ander kamp werden overgebracht.

In het gijzelaarskamp Buchenwald zaten 7 predikanten, onder wie twee predikanten uit het gijzelaarskamp Schoorl. Van deze 7 predikanten werden zes overgebracht naar een ander kamp, terwijl er een om gezondheidsredenen vervroegd werd vrijgelaten.

Naast de 6 gijzelaars uit Buchenwald verbleven - vaak langdurig - 38 predikanten in de gijzelaarskamp te St. Michielsgestel en Haaren.

In totaal werden 44 Nederlandse predikant gegijzeld; geen van hen kwam in een gijzelaarskamp om.

B.b AZIË⁷⁴

Overleden predikanten (Evangelisch Lutherse Kerk)

Duijker, W.M. (Willem Marie)
(Amsterdam, 20 juli 1887 – Cimahi, 17 maart 1944; gehuwd met Jantje Koopmans, Amsterdam, ± 1889 – Apeldoorn, 3 mei 1948; kinderen)
Evangelisch Luthers predikant Tiel, Indisch predikant Soerabaja, legerpredikant (1923-)
Begraven op het Nederlands ereveld Leuwigajah te Cimahi

Mostert, G. (Gerrit); veldprediker
(Hoorn, 13 november 1907 – Subang, 5 maart 1942; gehuwd met Maartje/Mara Schendelaar, 1910-1996, kinderen)
Hersteld Evangelisch Luthers predikant te Harlingen, in 1935 naar Nederlands-Indië: Ambon (1936), Sumatra (1936), Batavia (1938)
Begraven op het Nederlandse ereveld Ancol te Jakarta.
J.K. Schendelaar: 'Ds. G. Mostert – gevallen in de oorlog met Japan', in *Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis*, nr. 22, 1997, p. 2-33
Zie bijlage, hieronder

Overleden predikanten (Gereformeerde Kerken in Nederlands Indië)

Zie Chr.G.F. de Jong: *De Gereformeerde Zending in Midden Java 1931-1975. Een bronnenpublicatie*, <http://members.home.nl/cgf.de.jong/Documenten%201931-1975.pdf>. En Frans Rozemond (red.): 'In memoriam 1940-1945', in *Historisch Tijdschrift GKN*, nr. 7 (mei 2005), p. 47-53, en nr. 9 (december 2005), p. 20-26.

Allaart, D.J.B. (Dirk Jan Bergardus)
(Harlingen, 17 juli 1898 – Tjimahi, 6 juli 1945; gehuwd met Gerda A. Scheurer, 1896-1992, drie kinderen)
Gereformeerd predikant Kollum (1926), Yogyakarta (1930).
Begraven op Nederlands ereveld Leuwigajah te Cimahi
Gedenkt III, p. 13-14

Andel, dr. H.A. (Huibert Anthonie) van
(Gorinchem, 21 juni 1875 – Semarang, kamp Bangkong, 27 maart 1945; gehuwd met Jacqueline Cornélie Rutgers, 1874-1951, kinderen)
Gereformeerd predikant Zuidland (1900), Baarn (1908), Solo (1911).
Begraven op Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang
BLGNP, dl. 6, p. 17-20
Gedenkt III, p. 14-15
Zie ook Rineke van der Woerd: *Werken zolang het dag is. Jacqueline Cornélie van Andel-Rutgers, gereformeerd zendelinge in Midden Java* (diss. Amsterdam-VU), Kampen 2004.

Dijk, K. (Klaas) van
(Blija, 22 maart 1877 – Ambarawa, kamp 7, 19 juli 1945; gehuwd met Riemke van der Kouwe, Stroobos 1879 – Wonosobo 1942, twee kinderen)
Gereformeerd predikant Knijpe (1903), Kebumen (1905), Wonosobo (1931).
Begraven op Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang
Gedenkt III, p. 61-62

Esser, dr. B.J. (Bernard Jonathan)
(Den Haag, 16 september 1875 – Semarang, kamp Halmahera, 30 december 1944; gehuwd met Jeremina Frederica Rutgers, 1882-1964, één dochter: Cornelia Catherine Hermance Esser, Yogyakarta 6 november 1910 – Ambarawa 19 juni 1945)
Gereformeerd predikant te Reeuwijk en Sluipwijk (1905), Purbolinggo (1908). Emeritus (1940)
Begraven op Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang

⁷⁴ Zie voor de plaatsnamen L.A. Bakker (red.): *Atlas van tropisch Nederland* (Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap). Den Haag (Nijhoff) 1938.

Keuchenius, A.F. (Adriaan Francois)

(Meester-Cornelis, 13 mei 1895 – Semarang, 22 augustus 1944; gehuwd met Petronella Cornelia van Lonkhuijzen, vijf kinderen)

Gereformeerd predikant St. Jacobi Parochie (1927), Purworejo (1930).

Begraafplaats Cisarua bij Bogor

Gedenkt III, p. 130

Frans D. Keuchenius: *Herwonnen jaren. Terug naar 1942-1946*, 4^e Leersum (uitgave in eigen beheer)

C. Mak: *Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk te Sint Jacobiparochie*, 1991

Kuipers, T. (Thomas)

(Groningen, 10 januari 1890 – Ambarawa, kamp 7, 1 september 1945; gehuwd met Anna Christina Jonkhoff, Groningen, 6 augustus 1890 – Semarang, kamp Lampersari-Sompok, 24 maart 1945, twee kinderen)

Gereformeerd predikant Ter Aar (1919), Beilen (1922), Yogyakarta (1928).

Begraven op Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang

Gedenkt III, p. 150-151

Zie bijlage, hieronder

Pieron, A.F.J. (Alle Frederik Johannes)

(Amsterdam, 25 januari 1908 – Indische Oceaan, 18 september 1944; gehuwd met M.E. Bronkhorst, kinderen)

Gereformeerd predikant Rotterdam-Zuid (1934), Midden-Java (1940); veldprediker.

Begraven: zeemansgraf

Gedenkt III, p. 207

Henk Hazenbosch: 'Nogmaals: ds. A.F.J. Pieron', in *Historisch Tijdschrift GKN*, nummer 10 (juli 2006), p. 46-47.

Tiemersma, L. (Lieuwe)

[Tzum, 29 juni 1861, zoon van Meindert Sakes Tiemersma (ook geschreven als Tymensma), agrariër, en Beitske Lieuwes Eringa, gedoopt in hervormde kerk Tzum. Bakkersknecht, zendingsopleiding 1881-1886. Gehuwd met Henriëtte J.M. Bizelaar (Amsterdam 1868 - , overleden in een interneringskamp, niet vermeld bij OGS]

Zending te Bogor (1887-1889), Tangerang (1889-1899), Jakarta (1900-1909), ontslagen;

gereformeerd predikant (1912-1921). Emeritus (1921).

Gedenkt III, p. 283-284

Overleden predikanten (Hervormde Kerk)⁷⁵

a. gemeentepredikanten, in dienst van de `Protestantse Kerk in Nederlands Indië`⁷⁶

Akkerman, W. (Wicher)

[Steenwijk, 7 juli 1887 – Batavia, 8 oktober 1945; gehuwd met Lydia Hundhausen ((Weidenau, Duitsland, 1 september 1895 – Enschede, 5 mei 1979), vier kinderen]

Indisch predikant (1921-); Maoembi, Poerwokerto

Begraven op het Nederlands ereveld Menteng Pulo te Jakarta

⁷⁵ Diverse overzichten in Utrechts Archief, Archieven van de rechtsvoorgangers van de Raad voor de Zending 1797-1950, inventarisnummer 3929: Lijsten van zendingsarbeiders overleden tijdens de Tweede Wereldoorlog, alsmede eerste levenstekenen en kampervaringen van zendingsarbeiders na de capitulatie van Japan, 1945-1946. Zie ook C.G.F. de Jong: *Aantekeningen betreffende de roomse missie en de Indische Kerk in Zuidoost-Celebes en op omliggende eilanden*, 2010.

⁷⁶ De Indische Kerk werd opgericht in 1815. Ze was een creatie van de staat en bestond uit twee delen, een Europees deel en een Maleis (inlands) deel: het Europese deel omvatte een beperkt aantal Europese gemeenten, die geleid werden door Nederlandse predikanten; het gaandeweg veel grotere Maleise deel werd geleid door een corps van eveneens Nederlandse hulppredikers (sinds 1936 Indisch predikanten genaamd) en een hen ter beschikking staand leger van inlandse leraars, evangelisten en andere inheemse gemeentevoorgangers

Boeken Kruger, A. (Arie)
[Nieuwer-Amstel, 2 februari 1897 – kamp Pare Pare (Zuid-Sulawesi), 13 oktober 1944]
Hulppredikant (1927-)
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang

Bunte, D.F. (Dirk Frederik)
(Amsterdam, 18 januari 1898 – Kota Kinabalu, Maleisië, .. 1944; gehuwd)
Hulppredikant (1923-, o.a. Amahai), waarnemend predikant van Pontianak, -1941/1942 -
Onbekend graf.
Digitaal <http://www.sejarah-gpi.org/index.php?id=43>, zoeken naar Bunte

Creutzberg, K.F. (Karel Frederik)
(Anna Paulowna,⁷⁷ 2 oktober 1908 – Balikpapan, 20 februari 1942, gefusilleerd; gehuwd met Liselotte Anita Emilie Gertrud Sommer)
Indisch predikant (1933-), Bandjermasin; reserve-legerpredikant KNIL
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang
Zie bijlage, hieronder

Dalen, A.A. (Alexander Arnoldus) van
(Dordrecht, 31 januari 1894 – Manado, Sulawesi, kamp, 30 april 1945; gehuwd met Johanna Naaktgeboren, 1894-1977, een dochter)
Hulppredikant (1922-); Alor-Pantar (1922-1925), Depok, Manado (1936-1945)
Digitaal <http://www.maxmesman.nl/Genealogie>

Goedhart, A. (Adelbert)
(Arnhem, 17 juli 1881 – Ambarawa, kamp 8, 21 januari 1945; gehuwd met M.C. Simmermans, Rotterdam, 8 augustus 1874 – Bandung, 7 november 1944, eveneens overleden in een kamp, geen kinderen)
Hervormd predikant Sellingen (1906-1910), Borne (1910-1921), Hoorebeke, België (1921-1927);
Indisch predikant, Padang, Surakarta en Bandung, reserve-legerpredikant
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang

Groot, J. (Jacob)
(Grootebroek, 15 mei 1902 – Kupang, Timor, .. mei 1942, onthoofd omdat hij mensen van de KPM een prauw en levensmiddelen gaf om naar Australië te vluchten; gehuwd, ten minste een dochter)
Hulppredikant Airmadidi (1929-1937), Indisch predikant te Roti (1937-)
Onbekend graf.

Hofker, J. (Jean)
(Amsterdam, 5 maart 1891 – Batavia, kamp Mater Dolorosa, 23 juni 1945; gehuwd met Rosalia Katharina Christine Schulz, Panteh-Perak, Atjeh, ± 1899 - ?, twee kinderen)
Hervormd predikant Waterlandkerkje (1917), 's Heerenbroek (1922) en Denekamp (1927); Indisch predikant (1929-), o.a. Malang, Batavia, Bandung
Begraven op het Nederlands ereveld Menteng Pulo te Jakarta

Jens, F.J. (Frans Johannes)
(Dorèh, Ternate eiland, indertijd Nieuw Guinea, 17 april 1889, gehuwd met Hester Elisabeth de Minjer, Leerdam, 24 maart 1889 – Utrecht, 8 augustus 1922; een kind, jong overleden).
Zendeling-leraar voor de Utrechtse Zending Vereniging, 1911-1913 te Mansinam (Nieuw Guinea), 1913-1915 Bosnik (Biak, Nieuw Guinea), 1915 Namlea (Buru) 1915, 1918-1919 te Sibolangit (Deli), 1924-1927 Mansinam (Nieuw Guinea).
Indisch predikant te Sukabumi, directeur opvoedingsgesticht⁷⁸
Gesneuveld bij de slag op de Javazee (niet bij Oorlogsgravenstichting).

Leeuwen, P.J. (Pieter Johan) van

⁷⁷ Zoon van de NH-predikant van Breezand, ds. J.J. Creutzberg (1879-1951) en Françoise Nellij van Stein Callenfels. Uit dit gezin kwamen tijdens WO II twee zonen om, Karel Frederik en Lodewijk Gerard Theodoor, 1920-1945; bovendien werd M.C. Cavaljé, verloofde van een dochter Creutzberg, gefusilleerd.

⁷⁸ Zie <http://javapost.nl/2011/09/07/overleven-op-het-internaat-i/>

(’s-Gravenmoer, 9 juni 1913 – eiland Hainan, golf van Tonkin, 9 juli 1945; gehuwd met Cornelia Jacoba Cohen Stuart, 1912-2005, drie kinderen).

Indisch predikant te Jakarta, Pontianak, Ambon; reserve-veldprediker.

Begraven op het Sai Wan War Cemetery te Hong Kong

Zie bijlage, hieronder

Mulligen, D. (Dirk) van

(Hasselt, 24 oktober 1886 – Menado, kamp, 31 juli 1945; gehuwd met Anna Clara de Groot, Rotterdam ± 1892 -, drie kinderen)

Zending-leraar Paramaribo (1920-); Indisch predikant Menado (1922-)

Onbekend graf.

Oest, W. (Willem) van

(Heemstede, 13 mei 1900 – Ambon, kamp, 4 april 1942; gehuwd met Johanna Margaretha van Esch, Soest, 3 juni 1906 – Hilversum, 21 februari 1987, een dochter die eveneens in het kamp omkwam:

Maria Martha van Oest, Usselo, Overijssel, 2 september 1934 – Ambon, 15 februari 1943)

Hulpprediker Usselo (1931-), hervormd predikant Ootmarsum; Indisch predikant Djember

Onbekend graf.

Digitaal <http://www.sejarah-gpi.org/index.php?id=43>, zoeken naar Oest

Ramp, J.L. (Jasper Luther)

(Boskoop, 10 september 1909 – Malang, Lowokwaru, kamp, 26 april 1945)

Godsdienstleraar Jakarta (1937-), waarnemend predikant Tandjong Karang

Onbekend graf.

Rooy, M.H. (Martinus Hermanus) de

(Zeist, 23 augustus 1899 – Menado, Telingkamp, 7 augustus 1945; gehuwd met Trijntje Vrij, Hof van Delft, 3 november 1906 – kamp Airmadidi, Minahasa, 3 maart 1945, kinderen)

Hulppredikant (1931-)

Onbekend graf.

Verdenius, J.J. (Jan Jacob)

(Heerde, 28 april 1907 – Bojo, kamp, 28 november 1944)

Hervormd predikant Rottum (1933); Indisch predikant Probolinggo (1937-1938), Makassar (1938 -)

Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang

Vries, A.W. (Antoon Wietse) de

(Grijpskerk, 13 januari 1885 – kamp 5, Si Rengorengo, Sumatra, 9 maart 1945)

Hervormd predikant Oosterwierum (1914), Schildwolde (1922); Indisch predikant (1930-)

Bandjermasin, Magelang, Cheribon

Begraven op het Nederlands ereveld Leuwigajah te Cimahi

Woude, J. (Jan) van der

[Amsterdam, 20 september 1896 – Malang, 3 april 1944, door Kempeitai (Japanse Gestapo)

vermoord; gehuwd met Jantje Lameris, Tiel 9 mei 1900 – Hilversum 11 januari 1973, vier kinderen]

Predikant Geref. Kerk in Hersteld Verband Amersfoort (1928), Hilversum (1930); Indisch predikant

Koetaradja (1936), Soerakarta (1937), Malang, Oost-Java (1940).

Onbekend graf.

Bronnen: J. van der Woude: ‘De kerk en het totalitarisme’, in *Deze oorlog, wat zegt de kerk ervan 1941*, zie http://resources21.kb.nl/gvn/EVDO02/pdf/EVDO02_NIOD05_8503.pdf

Duitse hulppredikers/predikanten, in dienst Indische Kerk

Op 19 januari 1942 zonk de Van Imhoff, met 478 geïnterneerde Duitsers aan boord, na een aanval van een Japanse bommenwerper. Het schip was op weg van Sumatra naar Brits-Indië.⁷⁹

Bode, W.A.(Werner August)

(Anandapur, India, 12 september 1890 – verdronken op 19 januari 1942)

⁷⁹ Zie http://de.wikipedia.org/wiki/Versenkung_der_Van_Imhoff. Bij deze scheepsramp kwamen ook vier zendelingen van de Basler Mission en twee zendelingen van de Doopsgezinde zending.

Hulpprediker in de Minahassa, vanaf 1926 docent aan opleidingsschool te Koeranga (NZG), vanaf 1929 hoofdvertaler Maleise bijbelvertaling.

Zeemansgraf.

Bronnen: J.L. Swellengrebel: *In Leijdeckers voetspoor. Anderhalve eeuw Bijbelvertaling en taalkunde in de Indonesische talen*, dl. II (1900-1970), Haarlem (NBG) 1978, p. 108-115

Döpp, W.K.. (Wilhelm Karl)

(Duitsland, 24 september 1890 – verdronken op 19 januari 1942)

Thiel, H.G. (Hermann Gustav)

(Duitsland, 30 maart 1887 – verdronken op 19 januari 1942); `Indisch predikant`

Zwitserse zendelingen, in dienst Basler Mission

Bart,⁸⁰ J. (Johann = Hans)

(- Bandjermasin, gevangenis, 11 juli 1943; gehuwd met Julia Diemer, - Bandjermasin, gevangenis, 2 september 1943)

Zending, in dienst Basler Mission, voor werk onder Chinezen op Borneo

Samen met echtbaar Vischer begraven op vliegveld van Bandjermasin; later herbegraven op Nederlandse ereveld te Ancol te Jakarta.⁸¹

Niet genoemde predikant

Tonke Pilon

geboren op 5 november 1849, overleden ? (geïnterneerd door de Japanners; datum en plaats overlijden onbekend).

Gehuwd (1) op 18 april 1877 met Jennigje Meijer (Den Ham, 20 november 1888 – Banda, 23 augustus 1892). Uit dit huwelijk zeven kinderen.

Gehuwd (2) op 19 oktober 1897 te Banda met J.W.H. van Dolder.

Theologische studie te Kampen. Gereformeerd Predikant te Heemse (1875).

Predikant Indische Staatskerk (1890). Predikant te Banda (1890), Bandjermassin (1897-1901), Madieon (1902), Semarang (1908), Djojakarta (1910-1911), Cheribon (1912). Emeritus per 2 april 1922.

Laatst woonachtig te Bandoeng.

b. zendelingen in dienst van de samenwerkende zendingscorporaties⁸²

Oost-Java

Berg, H.W. (Hendrik Willem) van den

(Amsterdam, 10 maart 1895 – Malang, gevangenis Lowokwaru, 3 juni 1945; gehuwd met Johanna Schoondermark, 1903-1989, zoon Herman eveneens overleden, Bondowoso, 8 juni 1928 –

Semarang, kamp Bankong, 23 augustus 1945)

Zending-leraar; Bonowoso, Pareredjo, Jember (Oost-Java)

Onbekend graf.

Graaf, K. (Klaas) de

⁸⁰ Zie foto's, o.a. van het graf van het echtpaar:

<http://bmpix.org/bmpix/controller/simplesearch.htm?page=1&keyword=nodelDs:18004>

⁸¹ Dr. Matthäus Carl Vischer, medisch hoofd Basler Mission, Basel, 29 augustus 1896 - Bandjermasin, 20 december 1943, onthoofd; gehuwd met Elisabeth (Betsy) Mylius, Basel, 19 augustus 1900 - Bandjermasin, 20 december 1943, onthoofd. Zie <http://www.ulim-memorial.org/SwissAuthor.pdf>.

⁸² Persoonsdossiers in Utrechts Archief, toegang 1102-1 en 1102-2.

(Ternaard, 30 november 1909 – Ambarawa, gevangenis Fort Willem I, 26 juli 1945; gehuwd met Geertje Sinnema, Ternaard, 5 februari 1910 - ; drie kinderen)
Zendeling-leraar; Probolingo, en Motjowarno
Onbekend graf.

Hoogstraten, S.A. (Samuel Anne) van
(Arnhem, 6 september 1896 – Surabaya, 29 januari 1945)
Zendeling-leraar, Indisch predikant; Mojowarno, later Soerabaja; vlootpredikant KMR
Begraven op het Nederlands ereveld Kembang Kuning te Surabaya.
Bronnen *Als steeds uw Samuel. Brieven van ds. S.A. van Hoogstraten.* Bewerkt door Renée van Hoogstraten. Uitgave van de Werkgroep voor de geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken. Boekencentrum 2002.

Schelfhorst, F. (Frederik)
(Almelo, 22 juli 1882 – Ambarawa, kamp 7, 10 februari 1945; gehuwd met Therese Agnes Baltin, Torgau, 25 augustus 1876 – Semarang, kamp Lampersari-Sompok, 1 augustus 1945)
Emeritus-zending; Bermi
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang.

Schuurman, dr. B.M. (Barend Martinus)
(Enschede, 10 april 1889 – Malang, 6 juli 1945; gehuwd met Hester Nijhoff, 1898-, zuster van de dichter Martinus Nijhoff,⁸³)
Studie Vrije Universiteit, Amsterdam, promotie in 1933 bij E. Brünner te Zürich; zendeling Kediri (1922-1927), docent Javaanse Theologische Opleidingschool `Bale Wyota´ te Malang (1927-1945).
Onbekend graf.
Bronnen B.M. Schuurman: *Mystik und Glaube im Zusammenhang mit der Mission auf Java*, Den Haag (Nijhoff) 1933 (= dissertatie)
H. Kraemer e.a. (ed.): *Over alle bergen. Geschriften van Dr. B.M. Schuurman*, Den Haag 1951
J.J. Buskes: *Hoera voor het leven*, Amsterdam (ten Have) 1963, p. 92-98
J. A.B. Jongeneel: s.v., in G.H. Anderson (ed.): *Biographical Dictionary of Christian Missions*, Eerdmans 1999, p. 605

West-Java

Iken, J. (Johannes)
(Depok, 22 september 1880 – Cimahi, 24 mei 1944, overleden in Japanse internering; gehuwd met Anne Henriëtte Walter, 1880-1967)
Zendeling te Bandung (1905-1928), Bogor (1928-1942)
Begraven op het Nederlands ereveld Leuwigajah te Cimahi

[Noppen, L.M. (Leendert Martinus) van
(Zwartsluis, 30 augustus 1887 – Bandung, 30 april 1943, gehuwd met Maria Johanna Schröder, 1892-1972, kinderen oa. Leendert Martinus, geboren op 15 augustus 1917 te Soekaboemi, omgekomen als verzetsstrijder op 11 maart 1945 te Groningen); overlijden niet als gevolg van de oorlog
Zendeling-leraar te Ciandur, Cigelam, Garut]

Nieuw Guinea

Duinker, P.F. (Pieter Fulps)
[Texel, 2 april (januari) 1912 – Molukken, 15 februari 1943;⁸⁴ gescheiden van Cunegonda Mathilda Theodora Contini Selier (Buitenzorg, 10 september 1913), een zoon)
Zendeling-leraar
Onbekend graf.

⁸³ Zie gedicht `Gedenkenis`, in *Over alle bergen*, p. 7.

⁸⁴ C.W. Nortier geeft als geboorte- resp. sterfdatum: 10 april 1891 – 3 november 1942.

Kieft, N. (Nicolaas)
(Koedijk, 14 november 1897 - ?, 8 maart 1943; gehuwd met Maria Elisabeth Potman,
Haarelemmermeer, 13 september 1898 – Kampili, kamp, 17 augustus 1945)
Zending-leraar Nieuw Guinea, 1929-1943
Onbekend bij OGS

Schneider, J.G. (Johann Georg)
[Kitzingen a/M (Duitsland), 4 februari 1890; huwt op 15 februari 1927 met Henriette Barbara
Rückdeschel (Schneizdreuth, Duitsland, 10 april 1894 – Burgau, 22 november 1996), uit dit huwelijk
werden drie kinderen geboren. Omgekomen 19 januari 1942, op de Van Imhoff, het schip waarmee
Duitse geïnterneerden overgebracht werden naar Australië)
Zeemansgraf.
Zending-leraar in het Sentani-gebied, Papua Guinea, 1924-1942
Bronnen G.J. Schneider: *Sentani ontwaakt*, NZB 1929

Werkman, O. (Onno)
(Aduard, 18 oktober 1887 - Bodjo, bij Pare Pare, Zuid-Sulawesi, 5 december 1944; gehuwd met
Christina Johanna Maria Coeveld, Amsterdam, 6 januari 1889 – Kampili, kamp, 20 mei 1943)
Zending-leraar van de Utrechtse Zendingsvereniging te Manokwari (1928-) en Sarmi, Papua Guinea
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang.

Halmahera

Boger, F. (Friedrich)
[Duitsland, 24 september 1884; gehuwd met Helene Breuninger (Backnang, Duitsland, 20 juni 1881 -
2 augustus 1957), verdronken op 19 januari 1942]
Zending-leraar; Halmahera (1921-1942)
Zeemansgraf.

Bonzel, J.H.M. (Johannes Hendrik Mattheus) van
(Tienhoven, 29 oktober 1892 – Bodo, bij Pare Pare, Zuid-Sulawesi, 11 december 1944; gehuwd met
Johanna Hermina Burger, Dreischor ± 1902)
Zending-leraar; Halmahera 1921-1942
Begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang.

Celebes (nu: Sulawesi)⁸⁵

Gouweloos, M.J. (Michiel Johannes)
(Rotterdam, 24 april 1898 - doodgeschoten op 24 januari 1942, de dag van de Japanse invasie, even
ten westen van Kendari; gehuwd met Cornelia Gaarkeuken, 1894-1972, drie kinderen)
Zending op Zuid-Oost-Sulawesi; Kendari-stad (1934-1942)
Onbekend bij OGS
Bronnen M.J. Gouweloos en S.J. Esser: *Spraakunst der Toolaki-taal*, ongepubl. ms. [Kendari,
Zuidoost-Celebes], 1936.⁸⁶
J.B.T. Spaan: *Een Rotterdammer op Celebes. Het leven van zending M.J.
Gouweloos*, Amsterdam (Kirchner) 1947 (24 pag.)

Hering, F.W. (Frederik Willem)
(Duitsland, 6 oktober 1899 – verdronken op 19 januari 1942)
Zending-leraar; Deli, vanaf 1927 Midden-Celebes

Nijenhuis, J.H.D. (Johan Herman Dirk)
(Amsterdam, 21 mei 1893 – Menado, Telingkamp, 15 december 1944; gehuwd met Constantia
Margaretha Demmenie, Rotterdam, 14 januari 1888 – Tomohon, kamp, 23 maart 1944)
Zending-leraar; Kopandakan, Bolaang Mongondow (1914-)

⁸⁵ Zie C.G.F. de Jong: *Vreemden op de kust. Het werk van de Nederlandse Zendings-vereniging in Zuidoost-Celebes (Indonesië) in de eerste helft van de twintigste eeuw*, Saarbrücken (Lambert Academic Publishing) 2011.

⁸⁶ Zie ook http://www.kitlv.nl/pdf_documents/77_STORM.pdf, stuk 18 en 22.

Onbekend graf.

Veldhuis, R. (Ruurd)

(Echten, 15 juli 1893 – Menado, 4 maart 1944; gehuwd met 1^e Elisabeth Lodder, 2^e Afien Bijleveld, 29 juni 1896 - 1979, uit dit huwelijk o.a. Janna Veldhuis, Poso, 20 april 1941 – Tomohon, 17 juni 1942)

Zending-leraar; Taripa (Poso) 1923-

Vader en dochter werden begraven op het Nederlands ereveld Menteng Pulo te Jakarta.

Wesseldijk, J.W. (Johannes Willem)

(Hellendoorn, 21 februari 1889 – Menado, Telingkamp, 17 april 1945; gehuwd met Annetje Hendrika de Raaf, 18 december 1888 - 1 september 1942, drie kinderen)

Zending/leraar; Napoe, Celebes

Onbekend graf.

Sumatra/Deli

Muijlwijk, J.(Jacobus) van

(Amsterdam, 1 augustus 1881 – Si Rengorengo, 22 januari 1945: gehuwd met Elisabeth van Ravensteijn, Amsterdam circa 1881 -)

Zending-leraar in Nieuw-Guinea (1912-1914 en 1919-1921), op Siau (Sangir-Talud, 1914-1918) en in Deli (Noord-Sumatra, 1922-1940).

Begraven op Nederlands ereveld Leuwigajah te Cimahi.

Bronnen J. van Muijlwijk: *Van zaai-akker en oogstveld. Schetsjes uit het zendingsleven op West-Nieuw-Guinea*, Den Haag z.j.

Bovendien

Belksma, A. (Abraham)

(Franeker, 15 februari 1909 – Bolong, 25 juli 1945, als gevolg van een voedselvergiftiging, opgelopen in een kamp; gehuwd met Maria Johanna Bronsveld, Den Haag 1909 – Den Haag 1973, drie kinderen)

Eerst onderwijzer (1928-1938), later zending-leraar (GZB) Palopo (1938-)

Onbekend graf.

Heusdens, H.C. (Hendrik Cornelis)

(Rotterdam, 10 februari 1904 – Donorojo, 9 maart 1942; vermoord bij de vernietiging van de leprozerie Donorojo; gehuwd met M.J. Bastiaanse, Rotterdam 1905 -)

Zending GZB (1930-), ressort Palopo, hoofd (doopsgezinde) Leprozerie Donorojo (1941-1942)

Onbekend graf.

Bronnen H.C. Heusdens: 'Het Sa'dan Toradjaland', in *Om te gedenken. Vijf-en-twintig jaar zendingsarbeid van den G.Z.B. onder de Sa'dan Toradja's - Zuid-Midden Celebes*, uitgave GZB, z.j. (1939).

Prins, D.C. (Dirk Cornelis)

(Amersfoort, 21 januari 1888 – Neuengamme, 18 februari 1945; gescheiden van Beatrix Anna Hardeman, Veenendaal 1883 – 1967)

Zending-leraar in dienst van de UZV (Halmahera), overgegaan in dienst van de GZB, aankomst op Celebes december 1915, ressortzending van Ma'kale 1915-1920, met verlof naar Nederland, later hulpprediker van de Indische Kerk; (als verzetsstrijder) van 8 juni 1944 tot 5 september 1944 in kamp Vught, daarna tot 16 oktober 1944 in concentratiekamp Sachsenhausen, ten slotte overleden in februari 1945 in Duitse gevangenschap (kamp Neuengamme).

Bronnen W. Bieshaar: *De Gereformeerde Zendingbond na 25 jaren*, Den Haag (Korthuis) 1926, passim (zie

http://www.archive.org/stream/MN41458ucmf_0/MN41458ucmf_0_djvu.txt)

Vermeulen, A.A. (Adriaan Anthonius)

(Utrecht, 15 maart 1893 - Jakarta, 25 maart 1946, als gevolg van gevangenschap; gehuwd met Wybrigje Zandstra, Hennaarderadeel 1895 - , vier kinderen)

Hulppredikant (1921), (bij de Duitse inval op verlof te Nederland, na de bevrijding teruggekeerd naar Nederlands Indië), te Jakarta; legerpredikant
Onbekend graf.

Gebod I, 169; II, 640

Westplat, J.J. (Johannes Jacob)

(Ambon, 19 september 1893 – Malang, 30 mei 1945; gehuwd met Louise Georgine de Mey van Streefkerk, Lais, Benkoelen, 28 juni 1902 – Leidschendam, 4 mei 1984)

Vlootgodsdienstleraar.

Begraven op het Nederlands ereveld Kembang Kuning te Surabaya

Persoonsregister Europa (214 namen)

Ader, B.J.
Apeldoorn, J.L. van
Aris, B.J.
Arkel, G.P. van
Bakker, D.
Bakker, R.
Bakker, W.J.J.
Bank, J.D. van de
Banning, dr. W.
Barger, G.A.
Barnouw, H.J.
Bavinck, C.B.
Beens, E.J.
Berg, W.C. van den
Berkhof, H.
Beukema, R.D.
Beverluis, K.A.
Bleeker, dr. C.J.
Blijdorp, G.
Boeft, F.A. den
Boersma, H.
Boeser, dr. H.A.
Boodt, C.P.
Boogert, C. van den
Boom, C. van der
Borgers, P.H.
Bos, B.A.
Bosch, D.A. van den
Bosman, A.J.
Bouman, G.L.
Brandligt, E.J.H.
Brink, A.W.
Bronsgest, J.
Bruggen, J.P. van
Buffinga, N.
Buskes, J.J.
Cavaljé, M.C.
Cazemier, dr. L.J.
Cnossen, H.M.
Cohen, J.W.B.
Cost Budde, J.
Croix, A. du
Deddens, P.
Dijk, Jac. van
Dijk, prof. dr. K.
Dijkhuis, E.
Dondorp, A.
Dongen, J.C. van
Douma, R.
Douwes, J.
Durkstra, E.
Eijkman, dr. J.
Ekelenburg, D. van
Elgersma, A.
Empel, M. van
Enk, W.J. van
Enker, M.
Evert, F.K. van
Exel, N.J.A.
Ferwerda, T.
Fischer, J.C.
Fokkema, E.J.
Garderen, B.J. van
Geertsema, M.
Gerbrandy, G.
Geus, G.J. de
Ginhoven, J. van
Ginkel, G.B. van
Goris, J.R.
Gravemeijer, K.H.E.
Groenewegen, J.B.
Grolle, J.H.
Guillaume, F.
Hagen, J.C.
Harder, R.C.
Hartjes, J.S.
Heikoop, M.
Heldring, O.G.
Henkels, F.R.A.
Hertog, W.E. den
Hinlopen, M.
Hoekstra, S.J.
Hoekzema, W.E.M.
Holk, prof. dr. L.J. van
Hoogendijk, H.J.C.
Houte, G.W. van
Hubeek, W.J.H.
Hugenholtz, J.B.Th.
Idema, K.G.
Immink, J.R.
Impeta, dr. C.N.
Itterzon, dr. G.P. van
Jager, dr. H.J.
Jalink, A.C.
Jong, H. de
Jong, H.R. de
Kapteyn, C.
Kapteyn, J.
Karres, J.J.C.
Kars, J.
Kate, A.G.B. ten
Kelder Jr., W.H.
Keuter, A.
Klijn, G.P.
Kloots, J.J.
Kluis, A.T.W. de
Knoop, H.
Knoppers, dr. B.
Koldewijn, G.J.
Koning, dr. J. de
Koningsberger, J.C.
Koopmans, dr. J.
Korfker, W.L.
Krijger, W.A.
Krol, J.S.
Krop, dr. F.J.
Krop, P.J.M.
Kuipers, R.H.
Laarman, C.J.
Lasschuit, C.J.
Lieve, H.L.
Ligthelm, W.C.
Loo, C.M. van der
Lopers, T.
Los, dr. S.O.
Lunzen, H. van
Matzer van Bloois, J.
Meer, L. van der
Meesters, J.Th
Melis, W.

Melles, G.
 Miedema
 Moll van Charante, G.H.
 Mudde, Th.J.
Neef, J.B. de
 Nie, G.J. de
 Nijenhuis, A.W.T.
 Nijland, T.H.J.
 Noorduyn
Oostra, R.
 Oskamp, A.
 Ossewaarde, J.F.
 Otterlo, W.J. van
 Overduin, J.
 Overduin, L.
Padt, N.
 Pasma, G.A.
 Peters, J.A.
 Pietersma, A.
 Pijlman, E.
 Plantagie, G.Chr.H.
 Popma, S.J.
 Prins, D.C.
Raalte, J. van
 Raams, J.A.
 Ramaker, W.
 Reinders, W.
 Rietberg, J.H.
 Rhijn, M. van
 Rij, C. van
 Rijper, Sj.
 Ringnalda, A.
 Roorda, B.
 Rottenberg, A.M.J.
 Ruig, P. de
 Rutgers, A.R.
 Ruys, dr. Th.
Schiebaan, F.J.B.
 Schroten, H.
 Sietsma, dr. K.
 Simoons, J.P.
 Sluijs, P. van der
 Smilde, S.R.
 Speelman, J.D.
 Spijker, G.
 Spoor, C.
 Staay, P. van der
 Steege, K.R. ter
 Steijn, G.H.
 Stoel, A.G. van der
 Streefkerk, B.J.A.
 Streefkerk, J.C.
 Streefkerk, N.
 Strien, P. van
 Strijd, K.
 Swen, Th.
 Swigchum, J.W. van
Tabaksblatt, S.P.
 Talens, J.P.
 Terpstra, dr. K.
 Timmerman, R.
 Tjadens, F.W.
 Touwen, L.
 Tunderman, J.W.
Vaandrager, J.H.
 Val, W.J.
 Vegt, W.H. van der

Versteegt, J.
 Vessem, J. van
 Vollebregt, Th.G.
 Voors, S.H.J.
 Voorst Vader, P.J.F. van
Waard, J. de
 Wagenaar, prof. dr. C.G.
 Westera, J.J.C. (hulpp.)
 Westra, P. (hulpp.)
 Wolf, J.L. de
 Wolfert, P.H.
 Woude, C. van der
 Wurth, dr. G. Brillenburg
 Wybenga, K.L.
Zaal, C. van der
 Zemel, D.
 Zeydner, W.A.
 Zijlstra, D.A.
 Zwaan, W.A.
 Zwiep, N.

Persoonsregister Azië (65 namen)

Akkerman, W.
 Allaart, D.J.B.
 Andel, dr. H.A. van
Bart, J. Zwitser?
 Bart-Diemer, J. Zwitser?
 Belksma, A.
 Berg, H.W. van den
 Berg, Herman van den
 Bode, W.A. Duitser
 Boeken Kruger, A.
 Boger, F. Duitser
 Bonzel, J.H.M. van
 Bunte, D.F.
Creutzberg, K.F.
Dalen, A.A. van
 Dijk, K. van
 Döpp, W.K. Duitser
 Duijker, W.M.
 Duinker, F.
Esser, dr. B.J.
Goedhart, A.
 Goedhart-Simmermans, M.C.
 Gouweloos, M.J.
 Graaf, K. de
 Groot, J.
Hering, F.W. Duitser
 Heusdens, H.C.
 Hofker, J.
 Hoogstraten, S.A. van
Iken, J.
Jens, F.J.
Keuchenius, A.F.
 Kieft, N.
 Kieft-Potman, M.E.
 Kuipers, Th.
 Kuipers-Jonkhoff, A.C.
Leeuwen, P.J. van
Mostert, G.
 Muijlwijk, J. van
 Mulligen, D. van
Nijenhuis, J.H.D.
 Nijenhuis-Demmenie, C.M.D.
Oest, Maria Martha van

Oest, W. van
Pieron, A.F.J.
Prins, D.C.
Ramp, J.L.
Rooy, H.M. de
Rooy-Vrij, T.
Schelfhorst, F.
Schelfhorst-Baltin, Th.A.
Schneider, G.J. Duitser
Schuurman, dr. B.M.
Thiel, H.G. Duitser

Tiemersma, L.
Veldhuis, Janna
Veldhuis, R.
Verdenius, J.J.
Vermeulen, A.A.
Vries, A.W. de
Werkman, O.
Werkman-Coeveld, Ch.J.M.
Wesseldijk, J.W.
Westplat, J.J.
Woude, J. van de

Aanvullingen

Europa

Val, W.J. (Wandrinus Johannes)

Geboren op 9 februari 1875 te Rotterdam, zoon van Daniel Val en Geertruida Elizabeth Cars; gehuwd met Gerritdina Pak (1896-1984).

Hervormd predikant te Beervliet en Westervoort.

Het echtpaar herbergde een Joods meisje, en kreeg daarvoor in 1967 (hij postuum) de Yad Vashem-onderscheiding.

Hij overleed op 13 oktober 1943 te Arnhem, `ziek van de spanningen en zorgen die hij kreeg bij het redden van Joden´. Zijn naam staat vermeld op de Erelijst van Gevallenen (Tweede Kamer).

Het echtpaar is begraven op de begraafplaats Moscowa te Arnhem, zerk 282616.

Nederlandse predikanten in België (nieuwe categorie)

Kate, A.G.B. (Antoon Geertruidus Berendinus) ten (Rotterdam, 3 december 1897 – Den Haag, 31 oktober 1947)

Predikant van de Hervormde Gemeente Hansweert, van de Nederlandse Evangelische Gemeente te Brussel, actief betrokken bij de `Zwitserse Weg`, gevangen van 15 mei tot 20 augustus 1944.⁸⁷

Azië

Duitse en Zwitserse zendelingen, werkzaam in Nederlands Indië

Duitse zendelingen in dienst van de Nederlandse zending / de `Indische Kerk`⁸⁸

Bode, W.A. (Werner August)

(Anandapur, India, 12 september 1890 – verdronken op 19 januari 1942)

Hulpprediker in de Minahassa, vanaf 1926 docent aan opleidingsschool te Koeranga (NZG), vanaf 1929 hoofdvertaler Maleise bijbelvertaling.

Boger, F.L. (Friedrich)

(Knittlingen, 24 september 1884 – verdronken op 19 januari 1942; gehuwd met Helene Breuninger, 1881-1957, kinderen)

Werkzaam voor UZV op Halmahera (1921)

Döpp, W.K.. (Wilhelm Karl)

(Duitsland, 24 september 1890 – verdronken op 19 januari 1942)

Hering, F.W. (Frederik Willem)

(Duitsland, 6 oktober 1899 – verdronken op 19 januari 1942)

Zending-leraar te Poso

Schneider, J.G. (Johann Georg)

(Kitzingen a/Main, 4 februari 1880 – verdronken op 19 januari 1942; gehuwd met Henriette Barbara Rückdeschel, 1894-1996, drie kinderen)

Werkzaam voor UZV: Hollandia, Genjem en Joka.

Thiel, H.G. (Hermann Gustav)

(Duitsland, 30 maart 1887 – verdronken op 19 januari 1942); `Indisch predikant´

Zendingen van de Basler Mission, verdronken op 19 januari 1942

⁸⁷ <http://verzet.library.uu.nl/display.php?8>, en Guy Liagre: `De Zwitserse Weg en de Dutch-Paris line - Een toelichting bij de bijdrage van de Brusselse predikant A.G.B. ten Kate aan de internationale ontsnappingsroute 1940-1945` *Eigen Schoon & De Brabander, Geschied- en oudheidkundig genootschap van Vlaams Brabant en Brussel*, (2010) 181-204.

⁸⁸ <http://www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/kranten/un/1942/0418>, bladzij 5.

Reiter, K.
Schweitzer, G.
Trostel, G.
Weisser, G.

Duitse zendelingen in dienst van de Doopsgezinde Zending, verdronken op 19 januari 1942

Schmitt,⁸⁹ H. (Hermann) (Duitsland, 20 juni 1899, gehuwd met Helene Klaassen)
Zendeling Tajoe en Margoredjo (Java) 1926-1940

Stauffer, O. (Otto) (Obersülzen, Duitsland, 23 augustus 1904, gehuwd met Martha Klaassen)
Zendeling Kudus (Java) 1934-1940

⁸⁹ Zie <http://www.gameo.org/encyclopedia/encyclopedia/contents/K83.html>, en <http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/J379.html>

Bijlages, Europa

Arkel, G.P. van

Sinds 12 september 1943 stond hier ds. G.P. van Arkel, maar helaas mochten we nog niet een jaar hem in ons midden hebben, want 5 augustus 1944 kwam hij om bij een treinbeschieting bij Oldebroek op de Veluwe, een slag voor zijn jonge vrouw en voor ons.

Cavalje, M.C.

Het 'Monument voor Gefusilleerde Verzetsmensen' in Soesterberg (gemeente Soest) is opgericht ter nagedachtenis aan 'de 33 van Soesterberg'. De Duitse Weermacht heeft deze verzetsmensen op 19 november 1942 in het geheim geëxecuteerd.

De verzetslieden die in het bos bij de militaire vliegbasis van Soesterberg werden gefusilleerd, waren vanaf het eerste uur betrokken bij het verzet en kwamen voornamelijk uit Hengelo (verzetsgroep 'het Oranjevendel'), Deventer en de omgeving van Amsterdam. De meesten van hen zijn opgepakt doordat ze werden verraden. De enige die vanwege zijn jeugdige leeftijd niet gefusilleerd werd, was de 17-jarige Christian Lugthart uit Voorst. Hij heeft tot aan het einde van de oorlog in verschillende kampen gezeten. Zijn vader, Cornelis Lugthart, die invalide was en beide benen miste, werd op een stoel gebonden en tussen zijn medestrijders geplaatst voor de executie. De Amsterdamse groep bestond uit gemeente- en bedrijfsarbeiders, die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de organisatie van de Februaristaking in 1941. Hun herbegraving vond na 1945 plaats op begraafplaats 'De Nieuwe Ooster' in Amsterdam.

Hoewel de executies in het geheim waren uitgevoerd, waren er toch geruchten waardoor er na de oorlog op het terrein naar sporen werd gezocht. Het graf, dat gecamoufleerd werd door ingegraven boomstammen, werd onder leiding van majoor W.J. Siedenburger blootgelegd. Zijn zoon was ook op deze plek geëxecuteerd. De majoor wist dat zijn zoon was gedood, maar niet waar hij begraven lag.

Namen van de gefusilleerden:

Verzetsgroep Deventer-Terwolde-Twello-Vorst: Klaas Bakker, Hendrik Eekhuis, Jan Eekhuis, Gerrit van 't Einde, Bernard Immerzeel, Wilhelmus Lenssen, Cornelis Lugthart, Wilhelm van der Maten, Gerrit Nieuwenhuis, Anton Siedenburger, Franciscus Teelen, Frederik de Weerd, Willem de Weerd, Gerrit van Werven.

Verzetsgroep Amsterdam: Willem Auener, Willem Bouwhuis, Johannes Gerritze, Johannes Glas, Abraham Haspels, Wilhelmus Kraan, Thomas Prins, Cornelis van Teeseling, Heike Top, Carl Vastenhoud, Antoon Wolfswinkel, Bertus Wolfswinkel, Johan IJsberg.

Verzetsgroep Oranjevendel, Hengelo: **Martinus Cavaljé**, Henri Moquette, Gerrit Prinsen, Gerrit Wilmink.

Onafhankelijk: Pieter van den Heuvel en Johannes Rodert.

Martinus Cornelis Cavaljé

Verzetswerk en illegaliteit
1940-1945

(1916-1942)

Hij was lid van de verzetsgroep "Het Oranjevendel" en van de groep Hogerland. In samenwerking met anderen hielp hij al in 1941 bij het verbergen en doorsluizen van geallieerde piloten naar de vrijheid. Hij verzamelde spionagegegevens en gaf die door naar Engeland. Hij werd gearresteerd, waarschijnlijk door verraad, op 19 januari 1942. Gefusilleerd op 19 november 1942 bij Soesterberg. De Cavaljéweg in Nijmegen is naar hem vernoemd. Hij was verloofd met Piëta Vincentia Creutzberg, dochter van ds. J.J. Creutzberg, die in de oorlog twee zonen verloor.

Bron: *Nijmeegse Biografieën II* met foto, p.44; PK; OGS + foto grafsteen; de Cavaljéweg in Nijmegen is naar hem vernoemd.

Naam:	M.C. Cavaljé
Voornamen:	Martinus Cornelis
Roepnaam:	Ties
Geslacht:	Man
Nationaliteit:	Nederlandse
Geloof/kerkgenootschap:	Nederlands-hervormd
Beroep:	hulpredikant N.H. Gem. Neerbosch-Hees
Huwelijkse staat:	ongetrouwd
Adres:	Hazenkampseweg 26(pastorie)
Woonplaats:	Nijmegen
Geboortedatum:	7-3-1916
Geboortedatum toevoeging:	te Zwollerkerspel
Geboorteplaats:	Avereest
Overlijdensdatum:	19-11-1942
Overlijdensdatum toevoeging:	

Overlijdensplaats: Soesterberg
Overlijdenslocatie: vliegveld bij Soesterberg
Begraafplaats: Gem.Begr.pl. Zwolle 2CA-4NRD
Doodsomstandigheid: gefusilleerd

Gebeurtenis: Verzetswerk en illegaliteit
Oorlogscategorie: Verzetsstrijder
Dossiernummer: RAN, CVD 60

Cavaljéweg

openbare ruimte 026830000000485

wijk 23 Heseveld; straatcode 04022

Raadsbesluit d.d. 9 juli 1924: Kerkhofweg;

Raadsbesluit d.d. 9 september 1976: Cavaljéweg

Martinus Cornelis (Ties) Cavaljé (Avereest 7 maart 1916 – Soesterberg 19 november 1942), predikant, verzetsstrijder; zie [Nijmeegse biografieën 2006](#), p. 44, www.oorlogsdodennijmegen.nl

"(...) zoon van de burgemeester van Zwollerkerspel. Hij was hulppredikant van de N.H. Gem. Neerbosch-Hees en woonde sedert september 1940 in de pastorie aan de Hazenkampseweg van ds. J. Creutzberg die hij ook hulp in het pastoraat verleende. Hij was verloofd met [Piëta / RE] een dochter van ds. Creutzberg.

Cavaljé voelde zich verplicht metterdaad de zaak van de bevrijding van ons land te dienen en was actief bij pilotenhulp en andere de bezetter onwelgevallige activiteiten.

Cavaljé, Ties voor zijn vrienden, werd 19 januari 1942 in de pastorie op de Hazenkampseweg gearresteerd en na een gevangenschap in verschillende gevangenissen op 19 november 1942 bij Soesterberg gefusilleerd. Op verzoek en door een actie van Ferdi van Neerbos is de Kerkhofweg tussen Muntweg [Hatertseveldweg / RE] en Graafseweg 4-10-1976 omgedoopt in Cavaljéweg." (Hendriks 1987)

zie [Ds. Creutzbergweg](#), [Hatertseveldweg](#), [Kerkhofweg](#)

De Cavaljéweg ligt niet in [Verzetsstrijdersbuurt](#). Volgens Hendriks (1987) is de naam [Kerkhofweg](#) pas op 4 oktober 1976 gewijzigd in Cavaljéweg. Op het straatnaambord ontbraken in 1976 de accent aigu en het onderschrift.

Cohen, J.W.B.

Archief NH Gemeente Dokkum, in Streekarchivariaat Noordoost-Friesland

Archiefinventaris 254

0047 **Stukken betreffende ds J.W.B. Cohen (1904-1942) en de onthulling van de drieluik in de Grote Kerk. me**

NB. hierin ook de evangelieprediking "De boosaardige geesten in het luchtruim" naar aanleiding van de luchtbe

Grote Kerk, Dokkum:

"Verder is er een vitrine en een drieluik ter nagedachtenis aan ds. J.W.B. Cohen die in de Tweede Wereldoorlog vanwege zijn opvattingen uit Dokkum is weggevoerd en vermoord."

Croix, A. du.

Croix, André du (1910-1945)

André du Croix, born 13 October 1910 at Amsterdam, studied theology at the University of Amsterdam and the Mennonite Seminary at the same place. He became a ministerial candidate in 1936, and served the congregations at IJlst (1936-1939) and Winschoten (1939-1945). At the time of the occupation of the Netherlands by the German National Socialists, André du Croix was district leader of the *Nederlandsche Unie* (Dutch Union, an organization which tried to prevent the Germanization of the Netherlands), and when this organization was forbidden by the occupying powers, he continued his work in secret. Along with others, he founded a secret organization to forestall the murder of and revenge on Germans when the time would come for them to return to their home country. Because of this illegal work he was arrested in January 1944 in the evening while conducting a catechism class, but was released after a few days. On 14 May 1944 he was again imprisoned by the Germans and was taken from one prison to another (Groningen, Amersfoort, Vught), and on 6 September 1944, along with many others, taken to Germany, where he endured much distress. On account of his courage and loyalty, his charity and strong faith, he was able to be a support to many in prisons and concentration camps. The certainty that Christ remains victor gave him strength, and in his religious life the cross of Christ occupied a continually greater place. When André daily saw people about him dying or brought to death, he prepared himself "to expect from the Lord deliverance from sin and the forgiveness of human guilt, and in this manner to mount up into the light of God's eternal grace and to go forth from strength to strength, in the body still on this earth, yet spiritually already living from the Reality in which time and space no longer exist" (*Mesdag*). This martyr of our own time died on 10 March 1945 in the notorious camp of Bergen-Belsen.

MLA style: van der Zijpp, Nanne. "Croix, André du (1910-1945)." *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. 1953. Web. 07 December 2010.
http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/croix_andre_du_1910_1945.

APA style: van der Zijpp, Nanne. (1953). Croix, André du (1910-1945). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. Retrieved 07 December 2010, from
http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/croix_andre_du_1910_1945.

Douma, R.

Deze ds. Rinze Douma staat er inderdaad in (pag. 412) geb. Bergum 28-4-1910, geref. predikant Emmercompasuum, overl. Bergen Belsen WD 9-3-1945; tr Franeker 23-7-1936 Minke van der Veen geb. 27-10-1908, Overl. Apeldoorn 3.7.1988

Ds. Rinze Douma was een zoon van Jouke Rinzes Douma en Hinke Jans Kuperus. Rinze Douma speelde in de oorlogsjaren 40-45 een belangrijke rol in de LO (Landelijke Organisatie) van het verzet. Hij was als afgevaardigde van het Noorden, aanwezig bij de eerste Topvergadering van de LO in Arnhem. Ook was hij bij de vergaderingen in Arnhem van 8 nov-19 dec. 1943. Zijn schuilnaam was ds. de Groot. Hij nam de distributie op zich, van de bij de diverse overvallen buitgemaakte bonkaarten e.d., voor de prov. Groningen. Helaas werd hij op 31 mei 1944 in Amersfoort gearresteerd. Verdacht omdat een kennis uit een passerende groep gevangenen hem groette. Bij fouillering werden illegale bescheiden op hem gevonden. Hij werd gevangen gezet in het beruchte kamp in Bergen Belsen in Duitsland, waar hij op 9 maart 1945 overleed.

Tot zover het Douma-boek. Er staat nog wel nageslacht van hem in en ook natuurlijk zijn voorgeslacht.

In ca. 1990 is in Groningen een straat naar hem vernoemd.

BERGEN-BELZEN.

Wie kan inlichtingen verstrekken omtrent

Ds. R. DOUMA,

**Geref. pred. te Emmercompascuum. politiek .gevangene in 't
concentratiekamp van BergenBelzen.**

P. TJEERDSMA, v. Oosten en

Bruinstraat 49, Haarlem, of

Redactie Trouw, Amsterdam.

Evert, F.K. van

'Eerste predikant en medestichter van de Bethelkerk was ds. Frederik Karel van Evert (1903-1943). Hij stierf in gevangenschap in het concentratiekamp te Vught. Hij diende de gemeente Loosduinen van 27 juni 1937 tot aan zijn gevangenneming op 22 augustus 1942.' Aldus luidt het onderschrift bij het portret van ds. van Evert in de predikantenkamer in de Bethelkerk. Eigenlijk zou er moeten staan dat hij de gemeente Loosduinen diende tot aan zijn overlijden op 31 januari 1943, dus ook tijdens zijn gevangenschap.

Intree

Ds. Frits van Evert, overgekomen van Hellevoetsluis, deed zijn intrede op 27 juni 1937. Zijn intreetekst was Zacharia 4:6 ('Toen antwoordde hij, en sprak tot mij: Dit is het woord des Heren tot Zerubbabel, zeggende: Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijnen Geest zal het geschieden, zegt de Heere der heirscharen' (Statenvertaling)).

Aandacht voor jongeren, zieken en militairen

Met voortvarendheid nam hij het werk in de gemeente ter hand. Vooral zette hij zich in voor de jongeren. Reeds op 5 juli 1937 werd een afdeling van Jong Hervormden opgericht. De vereniging kwam onder leiding van Van Evert tot grote bloei. Ook pleitte hij in de kerkeraad voor het houden van jeugddiensten. Zijn voorstellen vonden aanvankelijk weinig bijval en het zou dan ook tot januari 1939 duren voor de eerste jeugddienst werd gehouden.

Ook op het terrein van het pastoraat was ds. van Evert actief. Via huisbezoeken werden veel contacten gelegd en

ook de zieken en de patiënten in het Zeehospitium hadden zijn aandacht. De militairen vonden in hem in de

mobilisatietijd 1939-1940 een meelevende vriend.

Gevangen tijdens de oorlog

Het woord 'mobilisatie' herinnert ons er aan dat ons land spoedig daarna het slachtoffer werd van bruto geweld van de Duitse legers. Ds. Van Evert wist zich geroepen om in woord en daad tegen de overweldiger in verzet te komen. Op 22 augustus 1942 werd Van Evert, net terug van vakantie en druk doende om joodse gemeenteleden in veiligheid te brengen, gevangen gezet. De avond tevoren had hij bericht gekregen dat hij zich op het Binnenhof moest melden. Niemand kon vermoeden dat hij niet meer in gezin en gemeente zou terugkeren. Na twee weken werd hij naar Amersfoort overgebracht. Hij werd daar te werk gesteld bij de aanleg van een schietbaan. Hij moest meehelpen zand in lorries te scheppen en zware pluggen te versjowen, een nat, vies maar bovenal zwaar karwei. Zijn gezondheid ging achteruit en hij belandde in een ziekenbarak. Toen hij 'hersteld' uit de barak kwam werd hij te werk gesteld bij het strozakken-commando; daar was het beter vol te houden.

Gestorven in Vught

Kerstmis 1942 schreef hij dat de gemeente het Kerstfeest moest vieren zoals altijd. Hij zelf zou het vieren, zoals hij het nog nooit gevierd had. Kort daarop werd hij onder zware omstandigheden naar Vught overgebracht. Die reis was al een verschrikking, maar het verblijf in het kamp daar was nog veel erger: barre kou, slechte hygiënische toestanden, het ontbreken van enige medische zorg, slechte slaapgelegenheden. Barbaars optreden was aan de orde van de dag. Niettegenstaande de verschrikkingen zag hij kans medegevangenen geestelijk te steunen. Lichamelijk ging hij door de ontberingen snel achteruit. Op 27 januari 1943 meldde hij zich ziek en op 31 januari ontsiep hij in de morgen, zonder lijden.

Plaquette

Op zondag 14 februari 1943 gaf de kerkeraad in door de heer Van den Brand als ouderling van dienst opgestelde bewoordingen uiting van zijn diep verdriet over het heengaan van zijn predikant. Op 20 januari 1946 werd namens de gemeente een plaquette, vervaardigd door de beeldhouwer Etienne, aan de kerkeraad overgedragen. Door deze plaquette wordt waardig en sober de herinnering aan de eerste predikant van de Bethelkerk levend gehouden. De plaquette werd aangebracht in de zijmuur van de kerk, ter hoogte van de speeltafel van het orgel.

D. van den Brand

Geertsema

Donderdag 16 augustus 2007 zal om 13.30 uur, in het Verzetsmuseum Friesland, Turfmarkt 11, te Leeuwarden een Yad Vashem plechtigheid plaatsvinden.

Hamutal Rogel-Fuchs, Pers- en Cultureel Attaché van de Ambassade van Israel, zal de onderscheiding uitreiken.

In het Verzetsmuseum Friesland zullen postuum worden onderscheiden:

Dominee Marten Geertsema

Hieronder volgt een deel van het verhaal, waarop de getuigenverklaring, bij de aanvraag voor de Yad Vashem onderscheiding aan Dominee Geertsema is gebaseerd.

“Mijn familie en ik zijn erg blij met en dankbaar voor de toekenning van de titel ‘Righteous Among the Nations’ aan mijn vader Marten Geertsema. Dat hij vanwege zijn verzetswerk is omgekomen in het concentratiekamp Neuengamme, is iets wat je hele leven een rol blijft spelen.”

In deze zinnen verwoordt zoon Sietse Geertsema de pijn en de ontredde over dit wrede en veel te vroege einde van het leven van zijn vader.

De Tweede Wereldoorlog heeft ontelbaar veel families uit alle lagen van de Nederlandse bevolking verscheurd, ontworpen en voor vele jaren in rouw gedompeld. Deze oorlog was de onontkoombare reactie op de Duitse uitbreidingsdrang en nazi-ideologie waaronder Europa gebukt ging. Een ideologie waarin minderheidsgroepen de schuld kregen van economische en politieke malaise. Onder andere zigeuners, gehandicapten en joden werden als zondebok gebrandmerkt. Vooral de laatste groep werd systematisch en koelbloedig opgejaagd en grotendeels vermoord. Het systematisch uitroeien van joden in Europa wordt ook wel Holocaust of Shoah genoemd. Holocaust is afgeleid van het Griekse woord holokauston en betekent: offer voor een heidense God. Maar met een offer hadden de vele moorden niets te maken. Shoah betekent in het Hebreeuws: het onheil, de vernietiging.

Er waren mensen die deze terreur niet accepteerden en in verzet kwamen. Een aantal moest dat met de dood bekopen. Een van de gezinnen waarin het verlies altijd voelbaar is gebleven, is dat van dominee Marten Geertsema.

Sietse Geertsema schrijft in 2002 naar Yad Vashem: “mijn vader praatte thuis niet over zijn verzetswerk om begrijpelijke redenen. Mijn moeder praatte na de oorlog vrijwel nooit over mijn vader”. Hij zoekt naar bronnen buiten het gezin om meer informatie te vergaren over het verzetswerk en de persoon van zijn vader.

De Stichting 1940-1945 laat hem weten dat dominee Marten Geertsema, gereformeerd predikant in Dwingeloo, moet worden beschouwd als de geestelijk leider van het verzet in Dwingeloo, althans in de gereformeerde gemeente. Ook kunnen ze bevestigen dat hij de illegale krant “Trouw” verspreidde en meermalen onderduikers in huis heeft gehad. Zowel joodse onderduikers als anderen die redenen hadden om zich schuil te houden.

Omdat hij geen blad voor de mond nam en in zijn preken vanaf de kansel fel stelling nam tegen het Nationaal Socialisme, werd hij scherp in de gaten gehouden door Duitsers en hun collaborateurs. Uit

zijn laatste preek, zondag 15 oktober 1944, herinneren enkele mensen zich zijn woorden: "liever naar Vught (strafkamp) dan naar de bunkers, want dat is het werk van de antichrist". Scherper kon een gereformeerde dominee de bezetter niet veroordelen.

Op 30 augustus 1996 wordt in het Nieuwsblad voor het Noorden een artikel geschreven met de titel 'kerks bekeken'. Daarin komt dominee Marten Geertsema prominent naar voren als iemand die betrokken was bij de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Hij wist bij welke gezinnen in de regio joden waren ondergebracht. Als voorbeeld wordt de joodse familie Mendels uit Almelo genoemd en mevrouw Braaf met haar zoon Herman uit Hoogeveen, die zich allen bij een boer in Leggelo schuil hielden. Omdat er teveel gekletst werd waardoor de veiligheid van de onderduikers gevaar liep, waarschuwde Dominee Geertsema hen; hij bemiddelde bij het vinden van een nieuw adres. Vast staat dat hij zelf de heer B. Soesan en zijn vrouw A. Soesan-Brilleman in huis heeft opgenomen.

Sietse Geertsema, de jongste uit het gezin met vijf kinderen, is nog geen twee jaar, als zijn vader op 19 oktober 1944 wordt gearresteerd. Door twee landwachters uit Diever wordt dominee Marten Geertsema s'ochtends vroeg van zijn bed gelicht. Via Diever wordt hij overgebracht naar de strafgevangenis in Assen. Hij weigert zich 11 december 1944 door de Knokploeg Noord -Drenthe te laten bevrijden als deze een overval plegen op de gevangenis. Uit latere getuigenverklaringen maakt men op dat hij ten koste van alles represaillemaatregelen tegen zijn gezin wilde vermijden.

16 januari 1945 wordt hij met een groep gevangenen op transport gesteld naar kamp Neuengamme in Duitsland.

Het staat vast dat dominee Marten Geertsema joodse medeburgers van deportatie heeft gered. Om hoeveel mensen het gaat is niet meer te achterhalen.

In de Thora staat: "wie één mensenleven redt, redt de gehele mensheid".

Als vertegenwoordiger van zijn familie en in bijzijn van familie en vrienden zal de jongste zoon, Sietse Geertsema, de onderscheiding "Rechtvaardigen Onder De Volkeren" voor zijn overleden vader in ontvangst nemen.

~

Een Yad Vashem onderscheiding

Geschreven door Sietse P. Geertsema
zaterdag, 22 september 2007

Mijn vader, ds. Marten Geertsema, was van 1934 tot zijn dood in 1945 in het Duitse concentratiekamp Neuengamme, gereformeerd predikant te Dwingeloo. Op 16 augustus van dit jaar werd hem postuum de Yad Vashem onderscheiding toegekend. Dit ging gepaard met een ceremonie, waarin een medaille en een oorkonde werden uitgereikt, aan zijn jongste zoon, ondergetekende. Daarnaast kreeg ook het echtpaar Schaafsma uit Dantumadeel postuum deze onderscheiding. Waarom is dat belangrijk?

Voor ons als familie om twee redenen. Enerzijds was het een erkenning voor vaders' verzetswerk. Anderzijds, we weten niet precies wanneer vader omgekomen is en ook niet wat er met zijn stoffelijk overschot gebeurd is. Nu zijn naam wordt bijgeschreven op een Eremuur in Jeruzalem, hebben we de ceremonie waarbij vader en zijn verzetswerk herdacht werden, als een soort afscheid, als bij een begrafenis, ervaren. Dit zijn echter sterk persoonlijk gekleurde ervaringen. Yad Vashem heeft een veel breder belang dan dit persoonlijke.

Wat is Yad Vashem

Yad Vashem ("Ik zal u binnen mijn muren een naam en een plaats geven") is enerzijds een instituut, anderzijds een monument. Het instituut doet onderzoek naar Jodenvervolging in Europa voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog en de gevolgen daarvan. Het verzorgt informatie daarover voor jong en oud.

Het monument is opgericht om de herinnering aan de Sjoa (Shoah of Holocaust) levend te houden. In

de "Hal van de Namen" worden de zes miljoen Joden herdacht die door de nazi's zijn vermoord. Daarnaast is er o.a. een park waar niet-joodse mensen worden geëerd, die zich hebben verzet tegen de onmenselijkheid en wetteloosheid van de nazi's en daarbij met inzet van hun eigen leven en vaak dat van hun huisgenoten, joodse mensen hebben gered. Yad Vashem verleent deze mensen namens het Joodse volk de eretitel "Rechtvaardige onder de Volkeren". Zij ontvangen een medaille en een oorkonde en hun naam wordt in het park bijgeschreven op een Eremuur, de Righteous Honor Wall. Dit is de hoogste onderscheiding van de Staat Israel.

Waarom houdt de staat Israel zo'n instituut in stand? Joop Levy, vertegenwoordiger van Yad Vashem in Nederland zei daarover tijdens de ceremonie o.a.: "De Holocaust is een verschrikking, die in velen het allerergste naar buiten bracht, maar in anderen juist het mooiste wat je als mens kunt bereiken. Het is net zo belangrijk om dat te documenteren en aan volgende generaties door te geven als de verschrikkingen".

Wat was dat mooiste? ".. de moed en de dapperheid van de mensen, die met het grootste gevaar voor henzelf, voor hun directe naasten en anderen, vaak wildvreemden het leven hebben gered."

Waar gaat het hier anders om voor een christen dan om het Eerste en Grote Gebod en het Tweede, daaraan gelijk? Waar wordt dat mooier verwoord dan in de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan? Mensen, zoals mijn vader, die de Yad Vashem onderscheiding kregen, hebben met gevaar voor hun leven Joden geholpen. Mijn vader coördineerde het onderduiken in Dwingeloo, we hebben ook zelf Joodse onderduikers in huis gehad. Op de Yad Vashem medaille worden op symbolische wijze deze woorden uit de Talmoed uitgebeeld: "Wie één mensenleven redt, heeft de hele mensheid gered".

Ideologisch verzet

Mijn vader deed echter meer. Opmerkelijk is dat in Nederland gewapend verzet na de oorlog veel meer aandacht krijgt dan ideologisch verzet. Gewapend verzet vond vanzelfsprekend in het geheim plaats. Ideologisch verzet daarentegen werd behalve ondergronds, ook in het openbaar gepleegd, o.a. door diverse gereformeerde predikanten en R.K. geestelijken, zoals pater Titus Brandsma en de dominees Overduin, Knoop, Kapteyn, Kuipers en mijn vader, om er maar een paar te noemen. Zij pleegden in het openbaar op de preekstoel en in kerkbladen verzet tegen de bezetter. Ze baden voor de koningin, maar zeiden ook in hun preken en artikelen vaak duidelijk waar het op aan kwam. Zij waren zich ervan bewust dat ze daarmee hun leven riskeerden. Zij stonden voor hun roeping. Deze houding riep indertijd al wel kritiek op, maar is voor veel mensen van deze tijd, voor wie de belangrijkste zorg vaak lijkt te zijn of de rest van de dag plezierig verloopt, onbegrijpelijk. Toch hadden deze mensen erg goed begrepen waar het om ging. Andreas Kinneging stelt in het in dit blad besproken boek, 'Geografie van goed en kwaad', "De wereld wordt geregeerd door ideeën en door bijna niets anders". Wapens worden aangestuurd door overtuigingen, goede of slechte. Afgezien van Gods bestuur, Gods wil of Gods toelating, is dit maar al te waar. Deze mensen hadden dat begrepen en ook dat de nazi-ideologie satanisch was. Dat deze ideologie haaks stond op het evangelie van Jezus Christus. Dat je daar niet in mee kon en mocht gaan. Zelfs niet ten koste van je eigen leven. Genoemde geestelijken preekten anti-Duits en wezen de gemeente de weg hoe zich op te stellen tegen de bezetter.

Ik geef daar een voorbeeld van. Vermoedelijk is vader gevangen genomen vanwege zijn anti-Duitse houding op de preekstoel. In zijn laatste preek op zondag 15 oktober 1944 over Jakobus 1: 2 – 4 roept hij de gemeente met de krasse bewoordingen van Jakobus op ondanks alle oorlogsellende standvastig te blijven.

Mensen uit Dwingeloo en omgeving moesten bunkers bouwen voor de Duitsers, ter verdediging tegen de oprukkende geallieerden. Daarover zegt hij: 'Liever naar Vught dan naar de bunkers, want dat is het werk van de antichrist.' Met "Vught" bedoelde hij het Duitse concentratiekamp aldaar. Scherper kon een gereformeerde dominee de bezetter niet veroordelen. Er zaten die zondag vermoedelijk landwachters in de kerk. Op donderdag 19 oktober 1944 wordt hij 's ochtends vroeg door landwachters uit Diever van zijn bed gelicht.

Trouw aan hun roeping

Vader ging naar de gevangenis in Assen. Ook in de gevangenis bleven hij en veel van zijn lotgenoten trouw aan hun roeping. Via geopende celluikjes las hij voor uit de Bijbel en ging hij voor in gebed, tot troost en bemoediging van zijn medegevangenen. Na een verblijf van bijna drie maanden in de gevangenis in Assen, is hij half januari 1945 naar het concentratiekamp Neuengamme gedeporteerd. Daar is hij omgekomen. Over het moment van zijn overlijden bestaan tegenstrijdige berichten, zowel

van de autoriteiten als van teruggekeerde gevangenen.

Joop Levy, de vertegenwoordiger van Yad Vashem zei tijdens de uitreikingplechtigheid over mensen als vader: "De daden van mensen die ondanks grote sociale druk en met levensgevaar gewoon deden wat ze voelden, die dat deden uit religieuze of humanitaire overwegingen, zij zijn de belangrijkste voorbeelden voor ons allemaal en voor onze kinderen, kleinkinderen en volgende generaties."

Ondanks het nog altijd voelbare gemis, ben ik trots op zo'n vader en God dankbaar dat Hij hem de kracht gegeven heeft tot het einde vol te houden.

Hoogeveen, Sietse P. Geertsema

Hoekstra

350 Vereniging Friesland 1940-1945 (Documentatiecommissie) (Tresoar (Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum

Fotonr. 17, inventarisnr. 590 S.J. Hoekstra, Hervormd predikant te Midwolda, nadat hij op 15 april 1945 werd gevonden in een massagraf bij Bakkeveen 3. (1945 april 15?), afm. 5,4 x 7,9 cm 5. Ds. S.J. Hoekstra, Ned. Herv. predikant Midwolda (Oldambt) Groningen 7. Op 9 april 1945 werd hij door de Sipo und SD Groningen gefusilleerd

Het verzetsmonument te Bakkeveen (gemeente Opsterland) is opgericht ter nagedachtenis aan tien Groningse verzetsmannen die op 10 april 1945 bij de Nije Drintsewei door de bezetter zijn gefusilleerd.

De namen van de tien slachtoffers luiden:

A.E. Gorter, ds. S.J. Hoekstra, J. Kazemier, H. Mulder, mr. M. Ritzema, A.P.B. Sanders, A. Smid (op de steen staat abusievelijk Smit vermeld), E.L. Ubbens, H.N. Werkman en A. van der Woude.

Op maandag 9 april 1945 werden elf gevangenen uit het huis van bewaring in Groningen gehaald en in een vrachtauto geladen die met zeildoek werd afgedekt. Vijf leden van de Sicherheitsdienst reden mee. Een van de gevangenen, de commandant van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten uit Leek, zag kans om drie uur 's nachts uit de vrachtauto te springen en te ontkomen. Op een zandweg bleef de auto steken. Ook met een aantal paarden was de auto niet van zijn plaats te krijgen. In de loop van de morgen werd de auto met behulp van een grote vrachtwagen weggesleept. De beide vrachtauto's reden naar de plaats van de executie. Op de Nije Drintsewei tussen Bakkeveen en Allardsoog werden de tien gevangenen doodgeschoten.

Door de zware mist hebben de omwonenden niets kunnen zien. Op woensdag 11 april ontdekten enkele personeelsleden van de Nederlandse Heidemaatschappij dat er op een stuk bouwland was gegraven (op de plaats waar nu het monument staat). Daar vonden ze de tien stoffelijke overschotten. Onder geheimhouding werd de afschuwelijke vondst bij de leiding van de Volkshogeschool in Allardsoog gemeld, die de commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in de gemeente Opsterland waarschuwde. Men vreesde voor een herhaling, maar er gebeurde niets meer. De Canadezen waren met een snelle opmars bezig. Zondagmorgen 15 april, bevrijdingsdag, werd het acht meter lange graf geopend om de slachtoffers te identificeren. De begrafenis volgde op 17 april op de begraafplaats in het bos bij Bakkeveen. Kazemier werd naar Aduard gebracht en later werden de anderen herbegraven in eigen dorp. Alleen het stoffelijk overschot van Werkman bleef in Bakkeveen.

Onthulling

Het monument is onthuld op 10 april 1952.

Titel: Ds. Sibe Jans Hoekstra / Jochem Abbes
Auteur: Jochem Klaas Abbes (1947-)
Jaar: 1999
In: Toal en taiken : tidschrift veur Grunneger kultuur, ISSN 1382-841X

Keuter, Albert (1892-1945)

Albert Keuter was born 7 January 1892, at Blokzijl, Dutch province of Overijssel, and died 10 March 1945, at the concentration camp of Bergen-Belsen, Germany. He studied theology at the University and the Mennonite Seminary at Amsterdam and served as pastor in the Mennonite congregations of Oost- and West-Grafdijk 1917-1920, Twisk and Medemblik 1920-1925, Akkrum 1925-1928, and The Hague 1928 until 4 January 1944, on which date he was arrested by the German Nazi officials, the Netherlands then being occupied by the Germans. It was his Christian conviction that he should fight the pseudo-religious ideas of National Socialism and support the victims of Hitlerism in the Netherlands. After his arrest he was at first imprisoned at Scheveningen near The Hague, then at Vught, Dutch province of North Brabant, where he found his oldest son, who had been arrested at Amsterdam. In September 1944 he was transported to the camp of Heinkel in Germany, where he for some time shared his bunk with A. du Croix, Mennonite pastor of Winschoten and also imprisoned by the Germans; later on he was transported to a camp near Sachsenhausen and finally to Bergen-Belsen, where he died five days after his son. Like a true Christian he was a blessing even in prison; when it was possible he preached or comforted his fellow prisoners. The strong faith and the cordial friendliness of this "modern martyr" remain in grateful memory of many members of The Hague congregation.

Bibliography

Meihuizen, H. W. *Een dader des Woords*. Amsterdam, 1946.

Meihuizen, H. W. "Laat Uw werk aan Uwe knechten gezien worden," memorial service, held in the Mennonite church of The Hague, 1 July 1945. The Hague, 1945.

To cite this page:

MLA style: van der Zijpp, Nanne. "Keuter, Albert (1892-1945)." *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. 1957. Web. 07 December 2010.
<http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/K496.html>.

APA style: van der Zijpp, Nanne. (1957). Keuter, Albert (1892-1945). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. Retrieved 07 December 2010, from
<http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/K496.html>.

Tips voor onderzoek bij jou in de buurt

Archiefbronnen en literatuur over het leven en de verzetsdaden van dominee Albert Keuter bewaart men in het Haags Gemeentearchief. Je kunt daar elke werkdag gratis onderzoek doen. De medewerkers op de studiezaal helpen je graag op weg.
(www.gemeentearchief.denhaag.nl)

In het Gemeentearchief kun je beginnen met het lezen van de boeken H.W. Meihuizen, *In memoriam ds. Albert Keuter*, Amsterdam 1946 en C.M. Schulten, "Zeg mij aan wien ik toebehoor" *Het verzetskruis 1940-1945*, Den Haag 1993.
Raadpleeg over het verzet in Den Haag ook het boek van Bart van der Boom, *Den Haag in de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag 1995. Dit boek heeft een uitgebreide literatuuropgave.

Wil je meer weten over de persoonlijke gegevens van A. Keuter, bekijk dan op het

Gemeentearchief de registers van de Burgerlijke Stand en het Bevolkingsregister. Je ontdekt wie zijn ouders zijn geweest en wat voor een beroep zij hebben uitgeoefend, met wie en wanneer Albert Keuter getrouwd is geweest, hoeveel kinderen hij heeft gehad en zijn adresgegevens vóór zijn verhuizing naar Den Haag.

A. Keuter is predikant geweest bij de Doopsgezinde Gemeente te Den Haag. Het archief van de Doopsgezinde Gemeente (toegangsnummer 0004-01) ligt in het Gemeentearchief. Vraag inventarisnummer 112 aan voor meer gegevens. Hou er wel rekening mee dat het archief beperkt openbaar is en dat je, om het in te zien, toestemming nodig hebt.

Waarschijnlijk zijn tijdens en na de oorlog berichten verschenen in de regionale kranten over de arrestatie en het lot van A. Keuter. Vraag er naar als je bij het Gemeentearchief Den Haag op bezoek bent.

Misschien zitten in het archief van de Gemeentepolitie van Den Haag (beheersnummer 432) nog stukken, waarin de verzetsdaden van A. Keuter staan vermeld. Je zult wel speciale toestemming nodig hebben om dit archief in te zien.

Wil je meer weten over het verzet in Zuid-Holland, ga dan naar het Verzetsmuseum Zuid-Holland in Gouda. (www.verzetsmuseum-zh.nl) Daar kun je exposities bekijken over het verzet in de periode 1940-1945. Bovendien bezit het Museum het Verzetsarchief Zuid-Holland, waarin per plaats informatie over het verzet is verzameld. Het Museum heeft ook een verzameling landelijke en regionale kranten uit de oorlogsperiode.

Je hoeft je onderzoek natuurlijk niet te beperken tot het schrijven van een biografie over Albert Keuter. Op basis van zijn levensgeschiedenis heb je genoeg aanknopingspunten voor het schrijven van een werkstuk over

- * Den Haag en omstreken in de oorlogsjaren
- * verzet in Den Haag
- * de verzetsgroepen in Den Haag en dan speciaal de pilotenhulp door de groep Ter Galestin/Keuter
- * de kerken en het verzet.

Aerde, R. van e.a., *Het grote gebod: Gedenkboek van het verzet in LO en LKP*, Kampen 1951
Schulten, C.M., *"En verpletterd wordt het juk" Verzet in Nederland 1940-1945*, Den Haag 1995
Weber, E.P., *Gedenkboek van het Oranjehotel*, Amsterdam 1947

Ramaker

Razzia's in Kampen

Geschreven door G.A. van den Berg-Riezebos
zaterdag, 3 mei 2008

Graag wil ik iets vertellen over wat in de oorlog veel indruk op mij heeft gemaakt.

Dat waren twee razzia's.

De eerste betrof drie mensen. 's Middags werden ze met nog veel anderen uit hun huis gehaald en diezelfde nacht werden ze zonder pardon doodgeschoten. Ik werkte toen als dienstbode in diezelfde straat. Zoiets vergeet je nooit meer.

De tweede razzia maakte een nog veel grotere indruk op mij en gaf ook veel verdriet.

Op een zaterdag, in 1943, waren er groenen in de stad. Dat waren soldaten die niets en niemand ontzagen. Er was angst en er dreigde gevaar.

Diezelfde nacht werden in Kampen alle predikanten uit hun huizen gehaald.

's Morgens ging ik met mijn ouders naar de kerk. Toen we daar kwamen, stonden ons een paar ouderlingen op te wachten en ze zeiden: 'Ga maar naar huis, want onze dominee Ramaker is vannacht tijdens die razzia overleden.'

Toen de Duitsers kwamen is hij via het balkon gevlucht naar de tuin van hun buurvrouw. Toen zijn vrouw hem 's morgens ging zoeken, vond ze hem, geknield in gebedshouding, voor een stoel. Hij was overleden.

Van de begrafenis, die door ds. K.G. van Smeden werd geleid, heb ik één gedeelte onthouden en dat was dit: Willem Ramaker ging naar het admis­sie-examen, maar werd afgewezen. Maar hij kwam terug, want hij was een geroepen predikant. Dat was hij ook voor onze gemeente.

De slotzang die dominee Ramaker die zondag ervoor liet zingen was Ps. 138:4.

Als ik, omringd door tegenspoed,

bezwijken moet,

schenkt Gij mij leven.

Is 't, dat mijn vijands gramschap brandt,

uw rechterhand

zal redding geven.

De Heer is zo getrouw als sterk,

Hij zal zijn werk

voor mij volenden.

Verlaat niet wat Uw hand begon,

o Levensbron,

wil bijstand zenden.

Dit vergeet ik nooit.

Kampen

G.A. van den Berg-Riezebos

Rutgers

A. Bekkenkamp: Rutgers met de baard. Van den Berg, Enschede (053-431 2773); geb., geill., 316 blz. - f 49,95.

Tevergeefs had zijn kerkbestuur in het platgebombardeerde Rotterdam geprobeerd hem te bekeren tot de zienswijze dat christenen aan de verwoestende nieuwe overheid 'onderdanigheid verschuldigd' waren.

Van deze pastor intrepidus (onverschrokken herder) schetst A. Bekkenkamp in 'Rutgers met de baard' een indrukwekkend portret. Het verbeeldt een hartstochtelijke, rechtlijnige, impulsieve christen-socialist die met woord én daad opkwam voor de armen en ellendigen in een wereld waarin hij zich altijd een vreemdeling voelde. Pacifist was hij ook - totdat hij in 1938 Spanje bezocht. Daar raakte hij ervan overtuigd dat gewelddadig verzet geoorloofd was, wanneer 'de Christelijke en Protestantse geestesvrijheid' op het spel stond. Vrij van tekortkomingen was Rutgers, ook volgens zijn biograaf, niet. De voornaamste bestond misschien wel hierin dat hij de arglist die hij zelf niet kende, ook bij anderen niet vermocht waar te nemen.

Bekkenkamp doet van Rutgers' leven en loopbaan gedetailleerd verslag. Gul is de auteur ook met politiek- en kerkhistorische context. Dat hij soms afdwaalt en ook overigens wel eens zondigt tegen

strengere compositie-eisen, zullen geïnteresseerde lezers vermoedelijk graag op de koop toe nemen, en waarom ook niet.

Lourens Touwen, geboren op 22 augustus 1894 te Zwolle, overleden op 08-09-1944 te Vries (Dr.)

Dominee Lourens Touwen was lid van het verzet en behoorde tot de LO-Wonseradeel. Touwen zorgde in het bijzonder voor huisvesting van onderduikers en hulp aan joden (Waaronder Riekje Kreh-Philipsen uit Tel Aviv, ze was zeven toen ze in dominee Touwens huis kwam. Haar drie broers en ene zuster en hun moeder hebben het overleefd en zijn in 1947 naar Israël gegaan. Hun vader en diens familie zijn in de kampen omgekomen) In de nacht van 22 op 23 juni 1944 werd de onderwijzer F. van der Velde uit Idsegahuizen, die met Touwen binnen de LO werkte, door de SD gearresteerd. Touwen bepleitte vrijlating van Van der Velde. Dit wekte argwaan bij de SD, die daarop de dominee ongeveer twee maanden later, op 18 augustus 1944, ook inrekende. Hij werd overgebracht naar het beruchte SD-bolwerk Scholtenshuis in Groningen en daar zwaar verhoord. Er was zoveel belastend materiaal tegen hem gevonden dat tot zijn liquidatie werd bevolen. Samen met de verzetsvrouw Cornelia Johanna van den Berg-van der Vlis werd de predikant gefusilleerd.

Naam op oorlogsmonument Zeijen, Tynaarlo

Door de Duitsers gefusilleerd

Lourens Touwen (1894 -1944) , doorliep de Koninklijke Militaire Academie te Breda en werd Marine-officier. Tot zijn teleurstelling wordt hij echter wegens een voetgebrek afgekeurd voor militaire dienst. Hij werd aanvankelijk leraar aan een middelbare school en volgde daarna de studie voor predikant aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Op 27 januari 1934 doet hij intrede in de Gereformeerde kerk te Makkum en Kornwerd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog trok hij zich het lot van de Joden en andere onderduikers aan. Daarvoor activeerde hij zijn omgeving, met als resultaat een uitstekende organisatie in Wonseradeel, die onderdeel was van de Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers. Samen met de Hervormd collega ds A.E. van Baalen en pastoor L.H.L. de Jong was hij actief betrokken bij het verbergen van Joodse burgers. Daarnaast zat hij diep in het verzet onder de schuilnaam "Koorden" en behoorde tot de LO-Wonseradeel.

Op 23 juni werd zijn vriend en medewerker meester F. van der Velde uit Idsegahuizen gearresteerd, die met Touwen binnen de LO werkte, en hij probeerde de SD om te praten om van der Velde te laten gaan. Dit lukte echter niet en ds Touwen werd zelf een verdachte en moest onderduiken. Toen hij echter de situatie weer veilig achtte, reisde hij op 18 augustus 1944 naar de SD in Leeuwarden om met losgeld van der Velde vrij te kopen. De mannen naar wie hij vroeg, waren niet aanwezig en hij kreeg het advies 's middags terug te komen. Toen hij die middag terugkwam, werd hij meteen gearresteerd en naar het beruchte SD-bolwerk Scholtenshuis in Groningen gebracht en daar zwaar verhoord. Vanuit het verzet werden vertwijfelde pogingen gedaan om ds Touwen te bevrijden. Afsproken werd dat Groningers het politiebureau zouden bewaken en zodra ds Touwen werd weggevoerd, hem zouden trachten te bevrijden. Heimelijk werd hij op 8 september 1944 door de achterdeur weggebracht naar Vries in Drenthe, waar hij samen met de L.O.-koerierster mevr. Cornelia Johanna van de Berg - van der Vlis (bekend onder haar schuilnaam Annie Westland en op 9 augustus in Utrecht gearresteerd) op de heide door de Duitsers werd doodgeschoten.

Een jaar lang hoopte men in Makkum, dat de geliefde predikant zou terugkeren totdat de identificatiedienst met het onomstotelijke bewijs kwam dat de lichamen van dominee Touwen en

Mevrouw van de Berg - van der Vlis op 27 september 1944 bij toeval door een jachtopziener te Vries waren gevonden.

Op 25 oktober 1945 vond de rouwdienst plaats en op 25 januari 1946 heeft de herbegrafenis te Makkum plaatsgevonden. In Makkum is een straat naar hem vernoemd, de ds L. Touwenlaan.

Vegt, W.H. van der

"Willem Hendrik van der Vegt werd tijdens de oorlog door de SD gezocht. Op 17 september 1943 raakte hij gewond bij een bombardement door Engelse vliegtuigen op een trein waarin hij reisde als zich verplaatsende onderduiker. Hij overleed op 10 februari 1944." (noot Hans Werkman, nr. 101, bij hoofdstuk 11 van zijn dissertatie)

Zie Gedenkt uw voorgangers, dl. III

Wolfert, Pieter Hendrik

Pieter Hendrik Wolfert werd op 28 april 1902 in het Zeeuwse Terneuzen geboren. Na zijn theologische studie in Kampen werd hij in 1933 gereformeerd predikant te Mariënberg. Hij was een goede vriend en geestverwant van zijn collega, ds. Slomp te Heemse. Ook ds. Wolfert raakte betrokken bij hulp aan onderduikers, joden, vluchtelingen en piloten. Vanuit de pastorie stond hij verzetsmensen met raad en daad terzijde. Ook in zijn prediking nam hij principiële stelling tegen de Nazi-ideologie. In en na 1942 moest hij onderduiken. Onder een andere naam ging hij echter nog regelmatig voor in kerkdiensten.

Aan het einde van de oorlog moest het predikantsgezin uit veiligheidsoverwegingen - te dicht bij het spoor - de pastorie verlaten en kon het inwonen bij de fam. Hulzebosch. Ds. Wolfert had zich inmiddels weer verenigd met zijn gezin en had zijn werk in Mariënberg weer opgepakt. Hij werd gearresteerd als vergelding voor de sabotageacties aan bruggen en spoorweg, en waarschijnlijk ook omdat hij in Duitse ogen steeds min of meer verdacht gebleven was. Via kamp Erica werd hij overgebracht naar de gevangenis te Almelo. Daar werd hij, met anderen, op 29 maart 1945 in Wierden gefusilleerd, als represaille voor de sabotageacties van het verzet. In Mariënberg is later een straat naar hem genoemd. Pieter Hendrik Wolfert is 42 jaar geworden.

Bijlages (Azië)

Creutzberg, K.F.

Notulen Bestuur Protestantse Kerk in N.I., 20 januari 1942

18. Taak van Ds. K.F. Creutzberg als legerpredikant.

De Voorzitter deelt mede, dat van Ds. K.F. Creutzberg een brief inkwam, waarin hij mededeelde, de opdracht te hebben, bij ontruiming van Balikpapan aldaar te blijven bij de gewonden. Ds. Creutzberg was ten volle bereid deze taak op zich te nemen. Op het bureau werd echter door enkele leden van het Kb. de vraag /9./ geopperd, of er niet voor gewaakt moest worden, dat Ds. Creutzberg in handen zou vallen van den vijand, waardoor hij voor de Kerk verloren zou zijn.

Prof. De Vries zou hiertegen ernstig bezwaar hebben; Ds. Creutzberg is geroepen en is ook ten volle bereid de hem opgedragen gevaarlijke taak te aanvaarden. Wij moeten daar dankbaar voor zijn en geen overweging van opportuniteit laten gelden. Het is ook geheel niet zeker dat Ds. Creutzberg, als hij gevangen genomen zou worden, geen nuttig werk zou kunnen doen.

Na een uitvoerige discussie hierover wordt besloten om niet te trachten in deze zaak in te grijpen. Ds. Creutzberg moet doen wat hem is opgedragen en wat hij als predikant ziet als zijn plicht; de gevolgen moet hij zelf dragen en moet de Kerk aanvaarden.

Ds. Kostelijk deelt nog mede vernomen te hebben, dat Ds. Creutzberg voornemens was uit Balikpapan nog een reis naar Samarinda en naar Bandjarmasin te maken, om daar even zijn gemeenten te bezoeken. Mevrouw Creutzberg is op Java.

Gevraagd wordt nog of aflossing van Ds. Creutzberg mogelijk zou zijn, wanneer de strijd op Balikpapan lang zou duren. Er wordt echter op gewezen, dat dit aan de militaire leiding moet worden overgelaten. Besloten wordt echter te schrijven aan den legerpredikant der 11e en 111e divisie, dat, wanneer men hem zou willen aflossen, hiertegen van de zijde der Kerk geen bezwaar zou bestaan.

Idem, 5 oktober 1942

De Wnd. Voorzitter deelde mede dat hier ter stede bericht van Mevrouw Creutzberg is ontvangen, dat zij zelve de overtuiging heeft, dat haar man niet meer leeft.

Echter heeft voor een paar dagen iemand bij den Hr. Bolung afgedragen den bijbel, die blijkens ingeschreven naam, het eigendom is van Ds. Creutzberg. Deze bijbel is door bringer 100 opgeraapt naast een hoop asch van verbande papieren op het erf van de pasangrahan te Balikpapan.

Deze persoon had geen zekerheid omtrent den dood van Ds. Creutzberg.

Besloten werd aan Mevr. Creutzberg den bijbel te doen toekomen, met een bericht, hoe deze in ons bezit kwam.

Ekelenburg

INVENTARIS VAN DE ARCHIEVEN VAN DE RECHTSVOORGANGERS VAN DE RAAD VOOR DE ZENDING 1797-1950

645. Afschriften van correspondentie van zendeling-leraar D. van Ekelenburg, verzetsman

in de Tweede Wereldoorlog, met Alb. C. Kruyt, alsmede herdenking van de verzetsdaden in 1995, 1941-1995.

Kuipers, T.

ii. ANNA CHRISTINA JONKHOFF, b. 17 May 1876, Groningen; d. 06 Mar 1981.

Notes for ANNA CHRISTINA JONKHOFF:

XIX

ANNA CHRISTINA, usually called ANNIE, went, after finishing elementary school, to Mr. Beck's secondary school in the Folkingestraat. Then, she passed technical school in 3 years, passed her qualifying examination of crafts and went to training college. After 4 years, she became a teacher. Her first job was at the Christian school in Loppersum. Two years later she obtained a certificate in the French language. She always liked to stay with her sister LIENA, where she became modern and world-minded. However, she didn't feel peaceful. Maybe it was this restlessness, maybe it was the influence of her upbringing or her job at the Christian school, she didn't know, but suddenly she felt the need to change her life, especially where it concerned religion. She wanted to spend more time on religion and she therefore applied for a job at a mission school in Indonesia. In June 1915, she got a job at the Dutch-Javanese girl school in Djokjakarta. She worked there for 3 years. She liked the job, and the climate in Indonesia, and she would have stayed longer if THOMAS KUIPERS wouldn't have asked her to marry him. They got engaged on January 10 1917. Because THOMAS had to finish his exams in Holland two years later, ANNIE had to return. She got the opportunity to join an Indonesian family who returned to Holland. They traveled first-class to America and from there to Holland. During this trip, she worked as a governess for two children, which paid for her trip. Late September 1918 they left Indonesia. Between China and Japan, their ship "The Rembrand" got caught in a typhoon, but after 3 dreadful days, they reached Nagasaki safely. Many passengers were so afraid that they traveled by train from Nagasaki to Yokohama to catch "The Rembrand" from there. During the trip through Japan they caught influenza, and as soon as they sailed again, 80 percent of the passengers fell seriously ill. ANNIE was one of them. When they arrived in San Francisco on November 1, the influenza epidemic had spread so much that everything; churches, theaters, cinema's and offices were closed, and they were not allowed to leave the ship without a mask. They stayed in the Californian hills of Berkeley for 3 months to recover. After a magnificent journey through America, the "New Amsterdam" sailed them safely through a mine-field into the port of Rotterdam on April 7. On April 10 TOM became qualified to be a reverend. They married on July 11 and in September they moved to the rectory in Ter Aar.

51. iii. FOKKELINA JANTINA JONKHOFF, b. 30 Sep 1878, Groningen

Leeuwen,

Brief van Mevr. C.J. van Leeuwen-Cohen Stuart ter beantwoording van de enquête van het bestuur van 26 november 1945, in het bijzonder over het werk van haar man Ds. Pieter Johan van Leeuwen als reserve legerpredikant te Ambon onder de Hollandse en Australische krijgsgevangenen, en zijn geestelijke werk, ziekte en overlijden op 24 juli 1945 in het kamp op het eiland Hainan. Makassar, 2 februari 1946; 9 pagina's (handgeschreven) van een notitieblok, ANRI AGPI 616.

Zie www.sejarah-gpi.org

(de beschreven bladzijden zijn gescand)

Mostert

Gerrit Mostert, geb. Hoorn 13.11.1907, Hersteld Evangelisch Luthers Predikant in Harlingen, daarna predikant van de Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië in Ambon, Bandjermasin, Batavia (Djakarta) en Bandoeng, ovl. tijdens oorlogshandelingen te Soebang (Java) maart 1942, tr. Den Helder 07.12.1932 met Maartje/ Mara Schendelaar, geb. Den Helder 15.02.1910, hoofd huishouding Zendingsschool Oegstgeest, Evangelisch-Luthersch Predikant te 's-Hertogenbosch, ovl. Amsterdam 08.05.1996, dr. van Johannes Cornelis Schendelaar, machinebankwerker Rijkswerf Den Helder,

ambtenaar Inspectie Belastingen, en Kaatje Langhorst. Zij hertrouwt Den Helder 07.05.1953 met Johannes Jacobus Wilhelmus Gunning, scheiding Amsterdam 31.03.1964.

Mulligen

X.8 Dirk van Mulligen, pakhuisknecht, ketelmaker, wever, later naar Menado (Ned. Indië) als missionairs/dominee, geboren Hasselt 24 oktober 1886, overleden in de Minahasa (Ned.Indië) in het jappenkamp 31 juli 1945, 16 dagen voor de japanse capitulatie..., zoon van Kobus van Mulligen (IX.3) en Petronella Dijkschoorn, getrouwd Rotterdam 27 december 1918 met Anna Clara de Groot, Fröbel-onderwijzeres, leidde lagere school te Menado (Ned. Indië), geboren Rotterdam ca. 1892, dochter van Reinier de Groot en Maria Louisa Engberink

Dirk gaat met zijn vrouw Anna ca. 1920 eerst als missionaris naar Paramaribo (Suriname), waar hun eerste zoon wordt geboren. Omdat ze er niet kunnen aarden keren ze terug naar Holland, waarna ze ca. 1922 vertrekken naar Menado (Ned.Indië). Dirk doet opnieuw missiewerk terwijl zijn echtgenote Anna er een lagere school gaat leiden. Hij houdt zijn diensten in het Maleis zodat iedereen zijn preken kan volgen (opvallend genoeg is heden ten dage, 2002, nog steeds meer dan 90% van de bevolking in Menado christen). Dirk is overleden in een jappenkamp, twee weken voor de japanse capitulatie.

Kinderen:

Pieter Jacobus van Mulligen, (roepnaam: Piet), geboren Paramaribo (Suriname) 21 september 1920, overleden Hengelo 23 april 1945, oud 24 jaar

Uit overlijdensakte: "Heden 24 april 1945 [...] dat op 23 april deze jaars, te 10 uur 15 minuten, in deze gemeente is overleden: van Mulligen, Pieter Jacobus, oud vier en twintig jaren, kantoorbediende, geboren te Paramaribo in Nederlandsch West Indië, wonende alhier, zoon van Van Mulligen, Dirk, zendeling-leraar en van de Groot, Anna Clara, zonder beroep, beiden wonende te Menado in Nederlandsch Oost Indië"

Maria Louisa van Mulligen, (Ria), lerares huishoudschool, geboren Kolongan (Celebes, Ned.Indië) 1923, overleden Leiden 2009, getrouwd Den Haag 1957 met Jan Eduard van Stelle, chemicus, geboren Salatiga (Java, Ned. Indië) 1920, zoon van Johannes Marinus van Stelle en Agnes Elizabeth Christine Kolster

Kinderen:

Peter van Stelle, geboren Geleen 1959, getrouwd Haarlem 2003 met Daniëlle Martine Poos, (Danny), verpleegkundige neonatologie, geboren Gouda 1962, dochter van Martin Poos en Lucienne Philoméne Fortanier

Hans van Stelle, Technisch Natuurkundige, ICT-er, trainer, geboren Sittard 1962, getrouwd Amsterdam 1998 met Alida Cornelia Maria Kort, (Ans), restaurateur, geboren Masterdam 1964, dochter van Theodorus Johannes Kort en Cornelia Maria van der Linden

Reinier van Mulligen, geboren Kolongan (gem. Manado, Ned.Indië) 1924, volgt XI.15
